

Romaniasiaain neuvottelukunnan luonnos

**SUOMEN ROMANIPOLIITTISEKSI OHJELMAKSI
(2018-2022)**

Sosiaali- ja terveysministeriö

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö
Tekijät: Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta
Puheenjohtaja: Tarja Filatov
Sihteeri: Neuvotteleva virkamies Henna Huttu
Julkaisun nimi: Suomen romanipoliittinen ohjelma (2018-2020)

KUVAILULEHTI
Julkaisun päivämäärä:X
Toimeksiantaja: Sosiaali- ja terveysministeriö
HARE- numero ja toimielimen asettamispäivä X

Tiivistelmä

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti joulukuussa 2016 valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan vuosille 2017-2019. Toimikauden alun tärkein tehtävä oli valmistella Suomelle vuoden 2017 aikana uuden romanipoliittisen ohjelman. Se aloitettiin analysoimalla keväällä 2017 sekä laadullisesti että määrällisesti ensimmäisen, vuosien 2009-2017 romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoa, saavutuksia ja kehittämistarpeita. Uudeksi ohjelmakaudeksi päätettiin valita aiempaa lyhyempi viiden vuoden ajanjakso (2018-2022) jotta ohjelmasisältöjä voidaan tarkistaa ja muovata vastaamaan nopeasti muuttuvaa toimintaympäristöä, kehittämishanketoiminnan tarpeita sekä resursseja. Tämä oli perusteltua etenkin meneillään olevien maakuntahallinto- ja sosiaali- ja terveyspalvelu-uudistusten sekä hallituskausikohtaisesti vaihtuvien kansallisten kärkihankkeiden vuoksi sekä Euroopan komission ja Euroopan neuvoston kansainvälisen hanke- ja kehittämistoiminnan sekä ESR- ja EAKR- kausien vaihtumisen vuoksi.

Ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman tavoin toisen ohjelman yleistavoitteena on edistää romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta elämän eri osa-alueilla valtavirtaistamalla yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistäminen osaksi yhteiskunnan eri toimintoja. Ohjelman visio on, että romanipolitiikan ja romanien integraatiota tukevien käytännön toimenpiteiden tavoitetaso pidetään Suomessa edelleen korkeana ja Suomi säilyttää Euroopassa edelläkävijäasemansa yhtenä romaniväestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden mallimaana. Tämä edellyttää ohjelman tehokasta toimeenpanoa sekä sen edistymisen huolellista seuranta- ja raportointia.

Ohjelman päätavoite on tukea romanien myönteisesti jatkunutta yhteiskunnallista integraatiota sekä kielellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten oikeuksien myönteistä kehitystä. Suomen nykyinen lainsäädäntö ja kattava palvelujärjestelmä luovat pääosin hyvän pohjan romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ohjelman valtavirtaistetuilla ja erikseen romaniväestölle kohdennetuilla toimenpiteillä luodaan jatkoedellytykset romanien ihmisoikeuksien ja sosioekonomisen aseman huomattavalle parantumiselle. Tämän tulee tapahtua romaniväestön omaa aktiivisuustasoa, osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia lisäämällä sekä romanikieltä, -kulttuuria ja identiteettiä kunnioittaen ja vahvistaen.

Neuvottelukunta kokosi eri toimintalinjojen valmistelua varten yhteen romanien, järjestöjen, vastuuviranomaisten ja tutkimuslaitosten edustajia. Romanien alueellisia oloja koskevaa tietopohjaa vahvistettiin eri puolilla Suomea toteutettujen Sanoista tekoihin 1- hanketilaisuuksien koontien avulla (Jyväskylä, Helsinki, Kuopio, Kajaani). Ohjelman painopistealueiden valinnasta keskusteltiin syyskuussa 2017 Helsingissä järjestetyillä valtakunnallisilla romaniasiain neuvottelupäivillä. Alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat järjestivät näiden tilaisuuksien lisäksi eri puolilla Suomea yhteensä 9 romaniväestölle suunnattua kuulemistilaisuutta joiden osallistujakunnassa olivat edustettuina mm. Kuopio, Savonlinna, Sonkajärvi, Siilinjärvi, Iisalmi, Ilomantsi, Kitee, Mikkeli, Kerimäki, Oulu, Kajaani, Rovaniemi, Turku ja Jyväskylä. Etelä-Suomen alueella ei järjestetty alueellista kuulemistilaisuutta koska alueen romanien osuus kaikkien toimintalinjojen suunnittelussa oli sosiaali- ja terveysministeriön likietuisuuden vuoksi merkittävä. Lisäksi ohjelman kehittämissuunnitelmia kerätään kuuden viikon ajan (22.12.2017-31.1.2018) avoimen hallinnon periaatteiden mukaisesti julkaisemalla yleinen lausuntopyyntö sähköisessä Lausuntopalvelu.fi - palvelussa. Kyseinen lausuntopalvelu on Suomessa kaikkien julkishallinnon viranomaisten käytössä ja kaikki organisaatiot ja kansalaiset voivat jättää sinne omat lausuntonsa. Toinen samanaikaisesti avattu palautekanava oli oikeusministeriön ylläpitämä ja tuottama verkkopalvelu Otakan-taa.fi.

Ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman seurantatiedon perusteella romanien yhteiskunnallisen integraation vahvistaminen edellyttää etenkin paikallis- ja aluetason romaniasiainyhteistyön määrän, vaikuttavuuden ja suunnitelmallisuuden lisäämistä. Yksi keino näihin tavoitteisiin pääsemiseksi ja tapahtuvan kehityksen seuraamiseksi olisi valmistelussa olevan maakuntalain toteuttamista tukevien maakunnallisten- romaniohjelmien luominen (nk. MAARO- ohjelmat). Tämän lisäksi uusi ohjelma pyrkii huomioimaan Suomen perinteisen romaniväestön tarpeiden ohella aiempaa paremmin myös Suomessa tilapäisesti tai pitkäkestoisesti asuvien ulkomaalaisten tai liikkuvien romanien tarpeet.

Asiasanat: romanit, osallisuus, yhdenvertaisuus, romanikieli, romanikulttuuri, kansainvälinen yhteistyö, romaniasiain hallinto

Bibliografiset tiedot

X

Tätä julkaisua myy ja välittää

X

Muut tiedot

www.stm.fi/julkaisut

Kustantaja

Sosiaali- ja terveysministeriö

Kokonaissivumäärä

X

Hinta

- €

Kieli

suomi

Luottamuksellisuus

Julkinen

SISÄLLYSLUETTELO

1. ESIPUHE	4
2. ROMANIPOLIITTISEN OHJELMAN TAVOITTEET, LINJAUKSET, AVAINTOIMIJAT, KEINOT JA TOIMEENPANOJA OHJAAVAT KESKEISET PERIAATTEET	6
2.1. Romanipoliittisen ohjelman tavoitteet ja linjaukset	6
2.2. Romanipoliittisen ohjelman hallinnolliset rakenteet ja avaintoimijat	7
2.3. Ohjelman keinot ja toimeenpanoa ohjaavat periaatteet	9
3. OHJELMAN TOIMINTALINJAT JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	11
3.1. Toimintalinja 1: Romanien koulutukseen osallistumisen vahvistaminen kaikissa koulutusmuodoissa ja kaikilla tasoilla.	11
3.1.1. Varhaiskasvatus ja esiopetus	11
3.1.2. Perusopetus	13
3.1.3. Lukio-koulutus, ammatillinen koulutus, korkeakoulutus ja vapaa sivistystyö	15
3.2. Toimintalinja 2: Romaniväestön ammatillisen osaamisen, työllisyyden, yrittäjyyden ja työmarkkinoille integroitumisen edistäminen	18
3.3. Toimintalinja 3: Romaniväestön yhdenvertaisen kohtelun ja palveluihin pääsyn edistäminen	21
3.3.1. Edistetään romaniväestön hyvinvointia ja tehostetaan sosiaali- ja terveystalouden palvelujen kohdentumista	21
3.3.2. Turvataan romanien yhdenvertainen kohtelu asumisessa ja vähennetään turvattomuutta	24
3.4. Toimintalinja 4: Romanikielen, taiteen ja -kulttuurin säilymisen ja kehittymisen tukeminen ...	
3.4.1. Romanikielen vahvistaminen	26
3.4.2. Romanitaiteen ja kulttuurin vahvistaminen	29
3.5. Toimintalinja 5: Romaniväestön yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä syrjinnän ehkäiseminen	32
3.6. Toimintalinja 6: Romaniväestön voimaannuttaminen ja osallisuuden vahvistaminen	35
3.7. Toimintalinja 7: Tiedotus, viestintä ja media romanien integraation edistäjänä	41
3.8. Toimintalinja 8: Alueellisen ja paikallisen romanityön kehittäminen	43
3.9. Toimintalinja 9: Kansainvälinen romanityö	47
4. OHJELMAN TOIMEENPANO JA SEURANTA	52
4.1. Ohjelman toimeenpano- ja seurantasuunnitelma	52

LIITE 1 Ohjelman toimeenpanon vastuutahot (lisätään lopulliseen ohjelmaan)

LIITE 2 Ohjelmassa mainittujen "Hyvien käytäntöjen" tarkemmat kuvaukset (lisätään lopulliseen ohjelmaan)

LIITE 3 Romanien integraatioon liittyviä selvityksiä, tutkimuksia, raportteja ja avaindokumenteja (lisätään lopulliseen ohjelmaan)

1. Esipuhe

Romanit ovat Suomessa perinteinen kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, joka on asunut Suomessa yli 500 vuotta. Romaneja arvioidaan Suomessa olevan noin 10 000 mutta samaan ryhmään kuuluvia romaneja asuu muutamia tuhansia myös Ruotsissa. Suomen romanit ovat olleet vahvasti mukana rakentamassa Suomea ja kantaneet sodissa oman vastuunsa myös Suomen maanpuolustuksesta. Romanit kokevatkin vahvasti olevansa Suomen kansalaisia ja heillä on vahva halu olla aktiivisesti mukana suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen romaneilla on täydet kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet.

Viime vuosina pääkaupunkiseudulle ja muihin osiin maata on asettunut tilapäisesti tai pysyvästi asumaan myös muita Itä-eurooppalaista alkuperää olevia romaniryhmiä, esimerkiksi Bulgarian ja Romanian romaneja. Heidät tuo Suomeen yleensä lähtömaassa vallitseva köyhyys ja syrjintä, mutta myös toivo paremmasta elämästä. Perus- ja ihmisoikeudet koskevat myös näitä liikkuvia EU-kansalaisia. Myös heidän oikeuksiensa ja asemansa kehittämiseen pyritään kiinnittämään huomiota tässä ohjelmassa.

Yleinen Suomessa harjoitettu hyvinvointipolitiikka ja vuosikymmenten aikana romaneille kohdenetut erityistoimet ovat omalta osaltaan parantaneet ja vakauttaneet romanien elinolosuhteita. Kaikista suurimmat edistysaskeleet on viime vuosikymmeninä otettu romanien asuinolosuhteiden kohentumisessa, varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen osallistumisessa, perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen sekä romanikielen yliopisto-opetuksen osa-alueilla. Tämä on suurelta osin romanien ja viranomaisten myönteisen vuorovaikutuksen sekä määrätietoisen kansallisen yhteistyön ansiota. Suomen romanipoliittiset strategiat, kuten vuonna 1999 julkaistu *Romanipolitiikan strategiat*, ensimmäinen vuosien 2009–2017 romanipoliittinen toimenpideohjelma (ROMPO 1) ja sen pohjalta laadittu *järjestöjen oma ROMPO-ohjelma* sekä erilaiset yhteistyöprojektit ja -hankkeet heijastelevat monin tavoin Suomessa tietoisesti valittua romani- ja pääväestön sekä virkamiesten välisen rakentavan vuorovaikutuksen ja yhteistyön tietä.

Romanien vahva toimijuus ja tiivis yhteistyö, myönteisyys ja lisääntyvä yhteiskunnallinen aktiivisuus ovat olleet ratkaisevan tärkeitä romanipolitiikan muutoksen kannalta. Suomessa onkin siirrytty aiemmista kielteisistä assimilaatiopyrkimyksistä kohti moninaisuutta ja monikulttuurisuutta arvostavaa integraatio- ja inklusioajattelua. Tämä on heijastunut myös Suomen voimassa olevaan ja tulevaan lainsäädäntöön joka pyrkii omalta osaltaan turvaamaan romanien perusoikeuksien toteutumisen ja vaikuttamisväylät sekä valtakunnallisella, alueellisella että paikallisella tasolla.

Hyväkään lainsäädäntö ja myönteinen integraatioajattelu eivät kuitenkaan yksin riitä takaamaan tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Romanit ovat edelleen yhteisötasolla tarkasteltuna muihin suomalaisiin verrattuna keskimäärin heikommassa taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa. Lisäksi romanit joutuvat Suomessa edelleen syrjinnän kohteeksi esimerkiksi asunnon ja työn haussa. Romaneihin kohdistuva arjen syrjintä ja vihapuhe ovat väestön omien kokemusten ja useiden selvitysten mukaan lisääntyneet. Sen taustalla ovat yleinen muukalaisvastaisuuden kasvu ja pitkällinen talous- taantuma, mutta myös erilaiset sosiaaliset ongelmat kuten osassa romaniväestöä pitkään jatkunut syrjäytymiskehitys. Laajamittainen syrjintä tuhoaa integraation perusedellytykset. Sen vuoksi romanien integraatiota ei voi edistää ilman syrjinnän tunnistamista. Tarvitaan myös niiden ennaltaehkäisyä ja toimivia syrjinnän uhrien auttamisjärjestelmiä. Rasismin ja yhteisön ulkoisen syrjinnän lisäksi tulee kuitenkin jatkossa kiinnittää aiempaa enemmän huomiota myös yhteisön sisäiseen syrjintään ja yleiseen demokraattisten osallisuus-, vaikuttamis- ja palautemekanismien vajeeseen.

Uuden romanipoliittisen ohjelman keskeisenä tavoitteena onkin osallistaa ja aktivoida romaneja paikallisesti sekä alue- ja järjestötasolla omien asioidensa ajamiseen. Keskeistä on vahvistaa romanien ja romaneja edustavien järjestöjen kuulemista sekä avata romaneille uusia paikallistason vaikutusmahdollisuuksia heitä itseään koskevissa asioissa. Tämän vuoksi ohjelmaan on lisätty uusi yhteisön voimaannuttamista käsittelevä toimintalinja (toimintalinja 3.6.). Koko ohjelmasta on pyritty tekemään visuaalisesti houkutteleva, selkokielineen ja helposti lähestyttävä.

Saadakseen lisää kansainvälistä, kansallista, alueellista ja ennen kaikkea paikallista vaikuttavuutta romanipoliittisen ohjelman on kytkeydyttävä vahvasti eri tasoilla tapahtuvaan koulutuksen, työllisyyden, asumisen sekä sosiaali- terveys- ja peruspalveluiden sekä osallisuustoiminnan arviointi- ja kehittämistoimintaan. Kansallista toimenpideohjelmaa täydentämään tarvitaan sen vuoksi yhä enemmän paikallisia ja maakunnallisia romaniasiain toimenpideohjelmaa (nk. MAARO- ohjelmia). Pysyvät hallinnolliset rakenteet kuten maakunnallinen aluehallinto ja alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat ovat yhdessä toimivan kansalaisjärjestökentän ja erilaisten hanketoimijoiden kanssa avainasemassa näiden ohjelmien kehittämisessä sekä niihin liittyvässä tiedotustyössä, toimeenpanossa, seurannassa ja arvioinnissa.

Ohjelman lähtökohtana on, että nykyinen lainsäädäntö tarjoaa hyvän pohjan romaniväestön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Eri yhteyksissä tarvitaan kuitenkin olemassa olevan säännöspohjan tulkinnan täsmentämistä ja toimeenpanon varmistamista. Lainsäädännön suomat oikeudet ovat todellisia vasta kun ne realisoituvat käytännössä. Tämä koskee etenkin kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia sekä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

Lainsäädännön toimeenpanon varmistamisen lisäksi merkittävimpiä ohjelman vaikuttamiskeinoja ovat valtavirtaistaminen sekä romaniväestön olosuhteet ja palvelutarpeet huomioivien toimintakäytäntöjen kehittäminen. Valtavirtaistaminen tarkoittaa sitä, että romanien omat näkökulmat otetaan huomioon heitä koskevassa päätöksenteossa ja palveluissa. Tämä edellyttää toimenpiteiden ja päätösten vaikutusten arviointia romanien ja romaniyhteisön kannalta. Romaniväestön olosuhteiden kehittämistoimenpiteiden pohjaksi tarvitaan parannuksia myös olemassa olevaan tietopohjaan. Eri-tyyppisen tärkeää on kehittää palveluohjausta, viranomaisuus suosituksia sekä mallintaa ja levittää toimivaksi havaittuja hyviä käytäntöjä.

Ohjelman toimeenpanon osalta on pyritty kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota myös yleisiin ohjelman toimeenpanon tapaa koskeviin periaatteellisiin ja eettisiin kysymyksiin sekä kestävä kehityksen periaatteisiin jotka vaikuttavat omalta osaltaan siihen kuinka laajamittaisia ja pitkäkestoisia muutoksia toimeenpanon kautta saavutetaan.

Tarja Filatov, kansanedustaja
puheenjohtaja

Väinö Lindberg,
sosiaalineuvos varapuheenjohtaja

Henna Huttu
pääsihteeri, valtioneuvoston neuvotteleva virkamies

2. ROMANIPOLIITTISEN OHJELMAN TAVOITTEET, LINJAUKSET, AVAINTOIMIJAT JA TOIMEENPANON KEINOT SEKÄ KESKEISET PERIAATTEET

2.1. Romanipoliittisen ohjelman tavoitteet ja linjaukset

Ohjelman tavoitteena ovat seuraavat asiat:

- Suomi säilyttää edelläkävijäasemansa romanien koulutuksen ja asumisolojen kehittämisen mallimaana.
- Suomi kohottaa seuraavan kymmenen vuoden aikana romaniväestön oman aktiivisuuden kohottamisen kautta sekä erilaisin tukitoimenpitein merkittävästi romaniväestön yleistä ammatillista koulutustasoa ja työllisyystasoa.
- Suomi tukee romanikulttuurin kehittämistä ja säilymistä parantamalla määrätietoisesti romanikielen, -taiteen ja kulttuurin asemaa niille laadittavien erillisten kehittämis- ja elvytysohjelmien sekä niiden seurannan kautta.
- Suomi taistelee romanivastaisuutta ja syrjintää sekä vihapuhetta vastaan näkyvästi romanien oman aktiivisen kansalaisuuden ja demokratian, laadukkaan faktatiedon ja tiedotuksen sekä romanikulttuurin omien vahvuuksien kuten taiteen ja yhteisöllisyyden avulla.
- Suomi hyödyntää romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon seurannassa monipuolisia raportoinnin ja seurannan välineitä yhdistäen sekä ulkoisia että sisäisiä arviointimenetelmiä.
- Suomi osallistuu aktiivisesti kansainväliseen romanityöhön ja romanien integraatio-ohjelmien seurantaan ja arviointiin sekä tukee edelleen niiden kestävän kehityksen periaatteiden mukaista kehittämistä.

Ohjelman visio on:

Suomen romanien integraation aste ja elinolot kohentuvat väestön oman aktiivisuuden kautta sekä valtavirtaistetuin ja kohdennetuin toimin useilla eri elämänalueilla. Romaniväestön ja muun väestön väliset sosio-ekonomiset ja alueelliset erot kaventuvat mm. koulutuksen, työllisyyden, asumisen, syrjinnän ja hyvinvoinnin sekä terveyden osalta.

Tavoitteita ja visiota kohti edetään kohdentamalla toimenpiteitä seuraaville toimintalinjoille:

- 1) Koulutukseen osallistumisen vahvistaminen kaikissa koulutusmuodoissa ja kaikilla tasoilla
- 2) Ammatillisen osaamisen, työllisyyden, yrittäjyyden ja työmarkkinoille integroitumisen edistäminen
- 3) Yhdenvertaisen kohtelun ja palveluihin pääsyn edistäminen peruspalveluissa ja asumisessa
- 4) Romanikielen, -taiteen ja -kulttuurin säilymisen ja kehittymisen tukeminen
- 5) Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä syrjinnän ehkäiseminen
- 6) Romaniväestön voimaannuttaminen ja osallisuuden vahvistaminen
- 7) Romanien integraation edistäminen tiedotuksen, viestinnän ja median avulla
- 8) Alueellisen ja paikallisen romanityön kehittäminen
- 9) Kansainvälisen romanityön kehittäminen ja ylläpito

2.2. Romanipolitiikan hallinnolliset rakenteet ja avaintoimijat

Tällä sivulla esitellään lyhyesti Suomessa merkittävimmät romanipolitiikan valtakunnalliset, alueelliset ja paikalliset rakenteet jotka muodostavat romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon keskeisimmän yhteistyöverkoston.

Kotimaiset romaniasiain hoidon hallinnolliset rakenteet:

Valtakunnallinen Romaniasiain neuvottelukunta (RONK) edistää romaniväestön tasavertaisia yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. RONK toimii Suomessa romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyö- ja asiantuntijaelimenä sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

Alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat (AlueRonk) työskentelevät viranomaisten ja romaniväestön poikkihallinnollisina yhteistyöeliminä. Toiminnan tavoitteena on kehittää romanien asemaa alueellisella ja paikallisella tasolla sekä osallistaa romaneja heitä koskevaan päätöksentekoon. Alueelliset neuvottelukunnat pyrkivät myös edistämään yhdenvertaisuutta ja torjumaan romaneihin kohdistuvaa syrjintää. Neuvottelukuntien toiminta ja asema perustuu valtioneuvoston asetuksiin (VNA 1019/2003 ja VNA 1350/2009).

Paikallisromanityöryhmät (PRT) ovat kunnanhallituksen nimeämiä toimikuntia joiden työskenteilyn tarkoituksena on lisätä romanien osallisuutta, aktiivisuutta, yhdenvertaisuutta sekä yhdenvertaisuutta ja näin kehittää paikallisen romaniväestön mahdollisuuksia osallistua omien elinolojensa parantamiseen. Työryhmien tärkeimpiä tavoitteita ovat romanien kohtaamien ennakkoluulojen ja stereotyyppien poistaminen ja aktiivinen tiedottaminen romaneihin liittyvistä kysymyksistä. Romanityöryhmien päämääränä on edistää kulttuurien välistä vuorovaikutusta sekä luoda uutta toimintakulttuuria ja kumppanuuksia paikallistasolla. Paikallisromanityöryhmät työskentelevät romanikysymysten esille nostamiseksi, jotta romaneihin liittyvät kysymykset otettaisiin huomioon yhteiskunnan eri alueilla.

Opetushallituksen romaniväestön koulutustiimin tehtäviin kuuluu romanikielen ja -kulttuurin edistäminen sekä romaniväestön koulutuksen kehittäminen kaikilla koulutusasteilla.

Kotimaisten kielten keskuksen romanikielen lautakunta toimii romanikieltä koskevana valtakunnallisena asiantuntijaelimenä. Lautakunta antaa kielenkäyttöä (kirjoitettua kieltä ja puhuttua yleiskieltä) koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia. Lisäksi lautakunta kehittää sanastoa, pohtii kieliopillisia seikkoja ja antaa oikeakielisyysohjeita. Se myös tukee opetuksen ja oppimateriaalien tuottamista ja verkostoituu näistä vastaavien sidosryhmien kanssa. Lautakunnan suosituksista tiedotetaan verkossa ja romaninkieleen liittyviä kysymyksiä käsittelevissä lehtiartikkeleissa. Romanikielen lautakunnan jäsenet nimitetään kolmeksi vuodeksi kerrallaan.

Kansalaisjärjestökentän avaintoimijoihin kuuluvat valtakunnalliset romanijärjestöt sekä muut toimijat:

Suomen Romanifoorumi ry. (Fintiko Romano Forum, FRF) on vuonna 2007 perustettu romanijärjestöjen kattojärjestö joka toimii 26:n jäsenjärjestönsä edunvalvojana sekä valvoo Suomen lain mukaisten perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Foorumin visiona on myös kehittää ja vahvistaa romanijärjestöjä, välittää niille tärkeää tietoa sekä rakentaa romanijärjestöjen välistä yhteistyötä niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla.

Romano Missio ry. on vuonna 1906 perustettu Suomen vanhin romanijärjestö jonka tehtävänä on toimia romaniväestön keskuudessa kristilliseltä arvopohjalta valtakunnallisena lastensuojelun, sosiaalialan, hengellisen työn sekä koulutusalan palvelujärjestönä. Yhdistyksen tärkeimmät toimintamuodot ovat lastensuojelu-, hengellinen-, sosiaali- ja diakoniatyö, koulutus- julkaisu-, tiedotustoiminta, lapsi- ja nuorisotyö, romanikulttuurin ja -kielen vaaliminen sekä opiskelevien romaninuorten tukeminen. Romano Missio ry. toimii yhteistyössä evankelis-luterilaisen kirkon, kristillisten yhteisöjen, valtion, kuntien, sekä romaniväestön keskuudessa toimivien yhdistysten kanssa.

Suomen Romaniyhdistys ry.
Fintiko Romanengo Seikkala • Fintiko Romaniförening ry

Suomen Romaniyhdistys ry. on valtakunnallinen vuonna 1967 perustettu uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton romanijärjestö. Romaniyhdistyksen tavoitteena on edistää romaniväestön yhdenvertaisuutta, lisätä romanien vaikutusmahdollisuuksia ja osallistaa heitä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tavoitteitaan yhdistys toteuttaa ylläpitämällä vapaaehtoisvoimin toimistoa, tekemällä meneillään olevien hankkeen ja projektien kautta vanhus- ja nuorisotoimintaa, julkaisemalla romanikielistä materiaalia ja edistämällä suvaitsevuuksia ja vuoropuhelua. Romaniyhdistys osallistuu myös julkiseen päätöksentekoon erilaisissa työryhmissä ja neuvottelukunnissa.

Elämä ja Valo ry.
Dživiba ta Jang sk.

Romaniihetystyötä vuodesta 1964

Elämä ja Valo ry. on valtakunnallinen vuonna 1964 perustettu kansalaisjärjestö, joka toimii kristillisellä toimintaperiaatteella Suomessa sekä Itä-Euroopan alueella. Toiminnan tavoitteena on romaniväestön kokonaisvaltainen hyvinvointi. Elämä ja Valo ry. tarjoaa tietoa romanikulttuurista, järjestää romaniväestölle yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa erilaista osallistavaa toimintaa, kuten hengellisiä tapahtumia, sekä edistää romaniväestön yhteisöllisyyttä. Järjestön kautta tiedotetaan myös ulkomailla, varsinkin Itä-Euroopassa, asuvien romanien tilanteesta ja järjestetään mahdollisuuksien mukaan kriisitilanteissa oleville humanitaarista apua.

HELSINGIN

DIAKONISSALAITOS Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö (HDL)

on vuonna 1867 perustettu yleishyödyllinen säätiö ja yhteiskunnallisten ongelmien ja erityisryhmien asiantuntija. Helsingin Diakonissalaitoksen tehtävänä on rakentaa jokaiselle mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään. Toiminta keskittyy kaikkein haavoittuvammassa asemassa oleviin, ja sen laajaan palvelutarjontaa kuuluu liikkuvan romaniväestön suoja ja neuvonta sekä romanien työllistämistä ja osallisuutta tukeva toiminta. Tätä toimintaa varten on luotu erillinen matalan kynnyksen periaatteella toimiva **Hirundo**-yksikkö, joka toteuttaa ja kehittää pääkaupunkiseudulla erityisesti liikkuville ja rekisteröimättömille EU-kansalaisille sekä paperittomille romaneille suunnattuja sosiaalipalveluja.

2.3. Ohjelman keinot ja toimeenpanoa ohjaavat periaatteet

Suomi määritteli Euroopan unionin tavoin vuonna 2011 romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon tueksi kymmenen kansallista peruseriaatetta joiden tulee ohjata kaikkea kansallista toimintaa romanien osallisuuden ja sosioekonomisen aseman parantamiseksi. Näiden periaatteiden noudattamisen tarkoitus on taata romaniväestön elinolosuhteiden sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä kehitys. Periaatteet ovat tiivistettyinä seuraavat:

1. *Romanien tulee voida osallistua ja tosiasiallisesti vaikuttaa* heidän asemansa parantamiseen tähtäävien toimenpiteiden suunnitteluun, toteutukseen, arviointiin ja seurantaan. Romaniväestön osallistuminen ja sitoutuminen heitä itseään koskeviin asioihin on ratkaisevaa kehittämistoimien onnistumiselle.
2. Olennainen edellytys näin toimimiselle on romanijärjestöjen ja -yhteisöjen *toimintakyvyn ja osaamisen vahvistaminen sekä valmius yhteistyöhön viranomaisten kanssa*. On tärkeää myös lisätä romanijärjestöjen ja muiden kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä.
3. *Tavoitteena on valtavirtaistaa* romaniväestön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen osaksi kaikille tarkoitettuja yhteiskunnan toimintoja ja palveluita. Tämä edellyttää romaniväestön olosuhteiden ja tarpeiden näkyväksi tekemistä, yhdenvertaisuuden esteenä olevien tekijöiden tunnistamista ja toimia näiden esteiden poistamiseksi.
4. Romaniväestöön kohdistuvia *erityisiä toimenpiteitä ja positiivista erityiskohtelua* tarvitaan tilanteissa, joissa he ovat muuta väestöä huonommassa asemassa. Positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan väliaikaisia epätasa-arvoisessa asemassa oleviin henkilöihin tai ryhmiin kohdistuvia toimenpiteitä, joiden tavoitteena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteuttaminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen. Tavoitteena tulee olla pysyvien parannusten aikaansaaminen.
5. Romanit eivät yksin muodosta Euroopan heikoimmin toimentulevaa väestöä, mutta monissa – erityisesti Itä- ja Keski-Euroopan maissa – he muodostavat tämän kansanosan enemmistön. Suunniteltaessa romaniväestön elinolojen parantamiseen tähtääviä positiivisia erityistoimia *on pidettävä huoli siitä, etteivät ne sulje pois muita* haavoittuvassa asemassa olevia väestöryhmiä
6. Lyhytjänteinen projektiluontoinen romanien sosioekonomisen aseman parantaminen ei tuota rakenteellisia yhteiskunnallisia muutoksia, minkä vuoksi *yksittäisten projektien tulisi perustua laajempaan kokonaisvaltaiseen ja konkreettiseen suunnitelmaan*. Romanipolitiikan toimeenpano on kytkettävä vahvasti eri elämänaloilla tehtävään kansalliseen kehittämiseen.
7. Suomi on valmis *jakamaan tietoa hyviksi osoittautuneista toimintamalleista ja käytännöistä*, joita on kehitetty romanien yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi Suomessa sekä oppimaan muiden maiden kokemuksista. Tähän *tarvitaan keskinäistä vuorovaikutusta ja oppimista vahvistavia mekanismeja ja foorumeja*. Hallitusten ja kansalaisjärjestöjen valmiuksia jakaa ja omaksua hyviä käytäntöjä tulee kehittää.

8. Ihmisoikeudet ja romaniväestön integroituminen yhteiskuntaan toteutuvat käytännössä paikallisella tasolla. On tärkeää varmistaa, että *alue- ja kuntatason viranomaiset näkevät romaniväestön aseman kohentamisesta koituvat hyödyt pitkällä tähtäimellä*, sitoutuvat niihin ja saavat tarvitsemaansa tukea. Vuorovaikutuksen ja osallisuuden vahvistumiseksi on tarpeen kehittää erityisesti paikallisia yhteistyö- ja toimintarakenteita.

9. Romaniyhteisöissä keskeisimpiä sosiaalista asemaa määrittäviä tekijöitä ovat ikä ja sukupuoli, joihin liittyy vahvoja kulttuurisia tapoja ja rooleja. Niin romaninaisten, miesten, eri ikäryhmien kuin vähemmistöjenkin elämäntilanteisiin liittyy *erityispiirteitä, joita on tarpeen tunnistaa* kehitettäessä toimenpiteitä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Suomi tukee sukupuolten välisen tasa-arvon ja vähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämistä myös romaniväestön kohdalla sekä kansallisesti että eurooppalaisessa yhteistyössä.

10. Korkean tason romanipoliittisista *julistuksista tulisi löytää tie konkreettisiin toimenpiteisiin*. Romanien aseman parantamiseksi suunnattujen toimien tulisi lähteä käytännönläheisesti romaniväestön tarpeista.

Nämä ja muita romanien kohtaamiseen sekä kulttuurien väliseen rakentavaan vuorovaikutukseen liittyviä periaatteita on kuvattu seuraavilla sivuilla lippujen muodossa jotta niihin olisi helppo palata integraatiota tukevia toimia suunniteltaessa.

3. OHJELMAN TOIMINTALINJAT JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

3.1.Toimintalinja 1: Romanien koulutukseen osallistumisen vahvistaminen kaikissa koulutusmuodoissa ja kaikilla koulutustasoilla

”Erilaisilla koulutuspoluilla kohti elinikäistä oppimista”

3.1.1. Varhaiskasvatus ja esiopetus

”Oppia, iloa ja osallisuutta varhaiskasvatuksesta - integraatio alkaa yhdessä leikkien”

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja tärkeä vaihe lapsen kasvun sekä oppimisen polulla. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää romanikotien omaa kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista yhteistyössä romanivanhempien kanssa. Ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta on kuitenkin kodilla. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteetti-kehitystä ja tietoisuutta omasta historiasta ja kulttuurista sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Tämä merkitsee sitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstö tukee romanilasten kielellistä kehitystä ja vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa järjestämällä lapsille mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttäen ja omaksuen romanikieltä (Opetushallitus, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, Määräykset ja ohjeet 2015:17).

Esiopetus muuttui velvoittavaksi 1.8.2015 (Perusopetuslaki 1040/2014), minkä voi nähdä tukevan romanilasten myönteistä kehitystä oppimispolun alussa. Perusopetusasetus (23 a §) edellyttää huoltajia hakemaan lapselleen esiopetuspaikkaa. Opetuksen järjestäjän tulee etukäteen ilmoittaa huoltajille esiopetuksen järjestämispaikoista, opetuksen alkamis- ja päättymisajankohdasta sekä siitä, miten sen järjestämään tai hankkimaan esiopetukseen haetaan (9 §). Huoltaja voi valintansa mukaan myös päättää olla hakematta esiopetukseen. Tällöin huoltajien on perusopetuslain 26 a § mukaisesti pidettävä huolta siitä, että heidän lapsensa osallistuu muuhun esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan. Romanilasten osalta varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen haasteena on useiden selvitysten mukaan ollut epäsäännöllisyys. On tärkeää, että romanihuoltajat näkevät koulutuspolun alun luontevana osana lapsensa kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatusvaiheessa luodaan perustaa lapsen hyvälle itsetunnolle ja hyvät esitaidot muun muassa luku- ja kirjoitustaidolle.

Pohja toimivalle monikulttuurisuudelle, vähemmistöjä koskeville myönteisille asenteille ja hyvälle väestösuhteille rakennetaan jo varhain. Varhaiskasvatuksessa tuleekin huomioida myös muuhun väestöön kuuluvien lasten oikeus saada romaneja koskevaa asiantietoa sekä romaneihin ja romanikulttuuriin liittyviä myönteisiä kokemuksia.

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
1. Varmistetaan että kunnissa huomioi- daan uudistettujen varhaiskasvatus- suunnitelman perusteiden mukaisesti Suomen romanien asema etnisenä ja kulttuurisena vähemmistönä sekä romanilasten tarpeet.	kunnat ja muut varhais- kasvatuksen järjestäjät	romanilapset on huomioitu kun- nallisissa ja koulukohtaisissa varhaiskasvatuksen ohjausasia- kirjoissa
2. Vahvistetaan yhteistyössä romaniko- tien kanssa ja informaatio- ohjauksen avulla romanilasten identi- teettiä ja tietoisuutta omasta histori- asta sekä kieli- ja kulttuuriperinnöstä edistäen samalla niiden säilymistä sekä myönteistä yhteiskunnallista näkyvyyttä esimerkiksi lastenkult- tuurissa.	OKM, kunnalliset, alu- eelliset ja valtakunnalli- set lastenkulttuuripalvel- lut	romanit ja romanien kulttuuripe- rintö on saanut lisää näkyvyyttä kunnallisissa, alueellisissa ja valtakunnallisissa lastenkulttuu- ripalveluissa
3. Lisätään tietoa romanivähemmistöstä varhaiskasvatus- ja esiopetuksen henkilöstön perus- ja täydennyskou- lutukseen.	OKM, Opetushallitus, yliopistot, ammattikor- keakoulut, ammattioppi- laitokset, kuntien täy- dennyskoulutuksesta vastaavat tahot	romanien koulutuskysymyksiä on käsitelty vuosittain varhais- kasvatus- ja esiopetushenkilös- tön perus- ja täydennyskoulu- tuksessa
4. Opetushallitus tekee valtakunnallisen selvityksen ja sen mukaiset toimen- pide-ehdotukset romanilasten osallis- tumisesta varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Selvityksessä tarkas- tellaan myös osallistumisen laadullis- ia vaikutuksia.	Opetushallitus	Opetushallituksen selvitys ro- manilasten osallistumisesta var- haiskasvatukseen ja esiopetuk- seen on valmistunut ja sen mu- kaisten toimenpide-ehdotusten täytäntöönpano on aloitettu.
5. Huolehditaan neuvolatoimintaan suunnattujen romanien hyvinvointia ja terveyttä käsittelevien opasmateri- aalien tehokkaasta jakelusta.	STM, RONK	kaikkiin Suomen neuvoloihin on lähetetty romanien hyvinvointia ja terveyttä käsittelevää opasma- teriaalia
6. Kohdennetaan kotihoidossa olevien romanilasten vanhemmille tiedotusta olemassa olevista avoimen varhais- kasvatuksen muodoista.	kunnat, avoimen var- haiskasvatuksen järjestä- jätahot, neuvolat	

3.1.2. Perusopetus

Yleissivistävän koulutuksen lähtökohtana on taata jokaiselle lapselle, oppilaalle ja opiskelijalle syntyperän, taustan ja varallisuuden rajoittamatta yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet sivistykseen, laadukkaaseen ja maksuttomaan koulutukseen sekä täysivaltaisen kansalaisuuden edellytyksiin.

Opetushallitus on seurannut romanioppilaiden perusopetuksen läpäisyä ja heidän yleistä koulumestystään sekä romanikotien ja koulun yhteistyön laatua 2000-luvulla. Ensimmäinen selvitys kuvaa tilannetta lukuvuonna 2001–2002 (Opetushallitus 2004) ja sitä seuraava selvitys tilannetta lukuvuonna 2010–2011 (Raportit ja selvitykset 2011:26). Molemmat selvitykset on tehty tiiviissä valtakunnallisessa yhteistyössä romanien kanssa.

Romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen on kohdistettu erityisiä valtionavustus resursseja vuosina 2008–2015. Tänä aikana Opetushallitus on myöntänyt 38 koulutuksen järjestäjälle valtionavustusta yhteensä noin 2,5 m€. Opetushallituksen arvion mukaan Suomen kaikista perusopetuksen romanioppilaista noin 80 % oli ainakin joltain osin tuen piirissä. Avustetun kehittämistoiminnan tarkoituksena on ollut parantaa romanioppilaiden sitoutuneisuutta koulunkäyntiin ja vähentää pois-saoloja, nostaa perusopetuksen läpäisyä sekä ohjata romaneja perusopetuksesta ammatillisiin jatko-opintoihin.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet tähtäävät laaja-alaiseen osaamiseen ja kasvuun aktiivisiksi kansalaisiksi. Oppilaiden kasvulle aktiivisiksi kansalaisiksi luodaan perusta osallisuutta edistävän, ihmisoikeuksia toteuttavan ja demokraattisen toimintakulttuurin kautta. Erilaiset identiteetit, kielet, uskonnot ja katsomukset elävät perusopetuksessa rinnakkain ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kouluyhteisössä tulee tunnistaa, että oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin on perusoikeus. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, Määräykset ja ohjeet 2014:96)

Aikuisten perusopetuksen ohjausjärjestelmän tarkoituksena on huolehtia koulutuksen tasa-arvosta ja laadusta sekä luoda hyvät edellytykset perusopetuksen loppuun saattavalle tai aiempia heikkoja arvosanoja korottavalle aikuisopiskelulle. Aikuisten perusopetus on tarkoitettu kaikille niille, jotka suorittavat perusopetusta oppivelvollisuusiän jo päätyttyä. Aikuisten perusopetus sisältää kaksi vaihetta: alkuvaiheen ja päättövaiheen. Alkuvaihe sisältää tarvittaessa myös lukutaitovaiheen (tai osan siitä), mikäli opiskelijalla ei ole luku- ja kirjoitustaitoa tai taito on puutteellinen. Aikuisten perusopetuksen järjestäminen pohjautuu vahvasti opintojen henkilökohtaistamiseen henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman avulla. Opiskelijan aiempi osaaminen luetaan hyväksi aikuisten perusopetuksessa (Aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2017, Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2017: 9a).

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
7. Huomioidaan romanien perusopetuksessa Opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti Suomen romanien asema etnisenä ja kulttuurisena vähemmistönä ja vahvistetaan yhteistyössä kotien kanssa romanioppilaiden identiteettiä ja tietoisuutta omasta historiasta sekä kieli- ja kulttuuriperinnöstä edistäen samalla niiden säilymistä.	opetuksen järjestäjät ja kunnallisten sekä koulu-kohtaisten opetussuunnitelmien laatijat	koulu- ja kuntakohtaisista opetussuunnitelmista löytyy romaneja koskevia kohtia
8. Opetushallitus järjestää aikuisten perusopetukseen hakeutumisesta ja sen tukemisesta romaneille sarjan informaatiotilaisuuksia yhteistyössä eri toimijoiden kanssa	Opetushallitus	Opetushallitus on järjestänyt romaneille vuosina 2018-2022 sarjan informaatiotilaisuuksia koskien aikuisten perusopetusta
9. Otetaan romanilasten ja -nuorten tarpeet huomioon oppilaanohjauksen ja oppilashuollon kehittämisessä.	OKM, Opetushallitus, kunnat	
10. Tehostetaan oppilaan henkilökohtaista opinto-ohjausta perusopetuksessa.	OKM, Opetushallitus, kunnat	opinto-ohjaajille tiedotetaan vuosittain romanien koulutus- ja työllisyys-hankkeissa tuotetuista monipuolisista tiedotusmateriaaleista
11. Opetushallitus tarjoaa romanioppilaiden perusopetuksen läpäisyn ja toiselle asteelle ohjaamisen teemoja opetushenkilöstön täydennyskoulutuksiin.	OKM, Opetushallitus	Opetushallitus on lähestynyt eri puolilla maata opetushenkilöstön täydennyskoulutusta järjestäviä tahoja tätä koskevilla aloitteilla
11. Levitetään tietoa www.romanit.fi -portaalista sekä muista perusopetukseen suunnatuista romanien historiaa, kulttuuria ja syrjintää koskevista oppimateriaaleista	Opetushallitus, kunnat	- Opetushallitus on levittänyt perusopetuksen kouluille ja opettajille tietoa www.romanit.fi -portaalin materiaalien opetuskäyttöä
12. Vahvistetaan romanilasten ja nuorten edustuksellisuutta perusopetusikäisten kunnallisessa ja valtakunnallisessa osallisuustoiminnassa.	OKM, kunnat	- romanilasten ja -nuorten edustajien määrä perusopetusikäisten kunnallisessa ja valtakunnallisessa osallisuustoiminnassa kasvaa

Hyvä käytäntö: Kuntakohtaisen romanilasten ja -nuorten perusopetuksen konkreettisen kehittämissuunnitelman laatiminen ja vuosiseuranta.

3.1.3. Lukio-koulutus, ammatillinen koulutus, korkeakoulutus ja vapaa sivistystyö

Opetushallitus julkaisi vuonna 2016 Suomen romanipoliittisen ohjelman (2009–2017) toimenpiteisiin kuuluneen katsauksen aikuisten romanien koulutustaustoihin (Raportit ja selvitykset 2015:8). Katsauksessa kuvataan romanien koulutuksen kehitystä heidän itsensä kertomana noin 60 vuoden ajalta sekä koskien lukuvuotta 2013–2014 aikuisia kouluttavien oppilaitosten näkökulmasta. Kyse-lyihin osallistui romanivastaajien lisäksi henkilöstöä ammatillisista oppilaitoksista, aikuislukioista ja vapaan sivistystyön oppilaitoksista. Romanivastaajien (N=327 henkilöä) taustaa selvitettiin suku-puolen, kuuden ikäluokan ja neljän maantieteellisen alueen mukaan. Tulosten perusteella Opetus-hallitus teki toisen romanipoliittisen ohjelman koulutusosiota omalta osaltaan suuntaavia toimenpi-de-ehdotuksia aikuisten romanien koulutuksen kehittämiseksi.

Suomessa meneillään olevassa ammatillisen koulutuksen reformissa uudistetaan koko ammatillinen koulutus. Nykyiset lait yhdistetään uudeksi sekä nuoria että aikuisia koskevaksi lainsäädännöksi. Lisäksi uudistetaan koulutuksen rahoitus, ohjaus, tutkintorakenne, koulutuksen toteuttamismuotoja sekä järjestäjäjärkennettä. Uudistus valmistellaan tiiviissä yhteistyössä ammatillisen koulutuksen kentän ja sidosryhmien kanssa. Reformin uudistukset tulevat voimaan vuoden 2018 alusta. Tutkin-torakenteen uudistuksen lähtökohtana on ollut työelämän muutokseen vastaaminen ja yksilöiden erilaistuvien työurien ja -tehtävien huomioon ottaminen tutkintoja kehitettäessä. Ammatti- ja eri-koisammattitutkintoja kootaan nykyistä laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Tämä tarjoaa tutkinnon suo-rittajalle paremmat mahdollisuudet osaamisen kasvattamiseen juuri hänen työhönsä ja urasuunni-telmiinsa soveltuvilla kokonaisuuksilla. Humanistisen ja kasvatustieteiden tutkintorakenne uudistuu siten, että muun muassa kasvatustieteiden ja ohjaustieteiden ammattitutkintoon yhdistetään osaaminen koulun-käynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen, lasten ja nuorten erityisohjaajan, romanikulttuu-rin ohjaajan sekä perhepäivähoitajan ammattitutkinnoista. Kasvatustieteiden ja ohjaustieteiden erikoisammatti-tutkintoon yhdistetään osaaminen koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä romanikult-tuurin ohjaajan erikoisammattitutkinnoista. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:23)

Romanit tuntevat hyvin ammatillisen koulutuksen mahdollisuuksia ja romanien perusopetuksen jälkeisestä koulutuksesta suurin osa tapahtuu ammatillisissa oppilaitoksissa. Yli kolmanneksella aikuisista romaneista on ammatillinen tutkinto, kun taas lukio-koulutus on vain harvalla (Opetushal-litus, Raportit ja selvitykset 2015:8). Suomalainen koulutusjärjestelmä mahdollistaa kuitenkin elin-ikäisen oppimisen, ja romaneille ammatillisella koulutuspolulla eteneminen on usein realistinen vaihtoehto.

Ammatillisen tutkinnon suorittaneita on ammattikorkeakouluihin valituissa suurin piirtein samassa suhteessa, kuin heitä on hakijoissa. Toiselta asteelta ammattikorkeakouluihin siirrytään erittäin usein saman alan opintoihin. Ammatillisen tutkinnon ja ylioppilastutkinnon suorittaminen rinnak-kain parantaa hakijoiden mahdollisuuksia päästä ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin. Siirtymiä jatko-opintoihin nopeuttavat avoimen ammattikorkeakoulutuksen ns. polkuopinnot, joissa jatko-opinnoista kiinnostuneille ammatillisen koulutuksen opiskelijoille tarjotaan korkeakoulutukseen valmentavia opintoja. Valintakokeiden tulee kohdella ammatillista väylää eteneviä tasapuolisesti lukioväylää etenevien kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa myös ammatillisen osaamisen arvosta-mista valintaperusteissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017:25. Valmiina valintoihin II. Ammatil-lisesta koulutuksesta korkeakouluun, 15–17)

Romaniväestön keskuudessa on tarpeellista muokata asenteita myönteisemmiksi lukiokoulutusta kohtaan. Asennemuokkaa voidaan tehdä tehokkaimmin yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa. Informaatio-ohjauksen tukena voidaan Opetushallituksen romaneille järjestämissä tilaisuuksissa käyttää vertaispuhujia, eri-ikäisiä lukion suorittaneita romaneja. Myös perusopetuksen opinto-

ohjauksessa tulee kiinnittää huomiota romaniopiskelijoiden aliedustukseen lukiossa, ja keskustella romanioppilaiden kanssa lukio-opinnoista yhtenä vaihtoehtona.

Vapaan sivistystyön eli kansanopistojen, kansalaisopistojen, opintokeskusten, liikunnan koulutuskeskusten (urheiluopistot), avoimien yliopistojen ja kesäyliopistojen roolia romaniväestön koulutuksessa ja harrastustoiminnassa tulee kehittää. Vapaa sivistystyö pyrkii elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukemaan yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisössä sekä edistää muun muassa tasa-arvon ja monipuolisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Yksi vapaan sivistystyön olennainen piirre on se, että se ei ole tutkintotavoitteista eikä sen sisältöjä säädellä lainsäädännössä. Vapaan sivistystyön opinnot ovat luonteeltaan yleissivistäviä, harrastustavoitteisia ja yhteiskunnallisia opintoja. Opiskelu vaihtelee iltaopiskelusta kokopäiväisiin lyhytkursseihin tai intensiivikursseihin. Jotkut vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat järjestäneet myös työvoimapolitiittisia koulutuksia. Kansanopistojen tarjonnassa painottuvat pitkäketoiset, pääosin lukuvuoden pituiset vapaatavoitteiset opinnot.

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
13. Opetushallitus tuottaa romaneille sähköisen ja painetun oppaan lukiokoulutuksesta. Opasta jaetaan myös opettajien ja opinto-ohjaajien täydennyskoulutuksissa.	Opetushallitus	lukio- oppaan sähköinen ja painettu versio on tuotettu ja jaettu valtakunnallisesti opinto-ohjaajille ja romaneille
14. Opetushallitus tiedottaa romaneille suunnatuissa informaatiotilaisuuksissaan vapaan sivistystyön oppilaitosten ja taiteen perusopetuksen tarjoamista opiskelu- ja harrastusmahdollisuuksista.	Opetushallitus	vapaan sivistystyön ja taiteen perusopetuksen informaatiotilaisuuksia on järjestetty yhteistyössä romanien ja alan oppilaitosten kanssa
15. Kannustetaan opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen järjestäjiä sisällyttämään opettajankoulutukseen tietoa romanikulttuurista. Opetushallitus valmistaa opettajien koulutuksessa hyödynnettävän digitaalisen oppimateriaalin Suomen romaneista.	OKM, Opetushallitus, opettajien peruskoulutuksen järjestäjät	romanien koulutuskykyä käsitellään osana opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen interkulttuurisen kasvatuksen opetus sisältöjä
16. Selvitetään perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen oppimateriaalien romaneja koskevien kohtien sisältö ja esitetään oppimateriaalin kustantajille näitä sisältöjä koskevia kehittämissuhteita.	RONK	keskeisten romaneja käsittelevien oppimateriaalien sisällöt on selvitetty ja kustantajille on toimitettu niitä koskevia kehittämissuhteita
17. Varmistetaan, että koulutuksen toteuttajat ja työnantajatahot tunnistavat syrjinnän vaikutukset yhtenä romanien kouluttautumisen ja työllistymisen esteenä ja tehostetaan niiden toimia koulutukseen liittyvien työharjoittelupaikkojen, työpaikoilla tapahtuvan ammatillisen oppimisen paikkojen ja oppisopimuspaikkojen saamiseksi.	OKM, TEM	

18. Lisätään romanien kuntouttavan työtoiminnan opinnollistamista ja sen tai aiemman työhistorian aikana osoitetun osaamisen tunnistamista ammatillisia opintoja varten.	OKM,STM, TEM, kaupunkien työvoimapaalvelut, työvoiman palvelukeskukset, kuntouttavan työtoiminnan tuottajat	
19. Otetaan romaninuorten ja aikuisopiskelijoidentarpeet huomioon opiskelijahuollon kehittämisessä ja henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman laatimisessa.	OKM, Opetushallitus, kunnat, opetuksen järjestäjät	
20. Hyödynnetään toisen asteen koulutuksessa ja siihen liittyvässä opinto-ohjauksessa romanien koulutus- ja työllisyshankkeissa tuotettuja monipuolisia tiedotusmateriaaleja ja lisätään sen kautta romaniväestön ammattirakenteen monipuolistumista.	opetuksenjärjestäjät opinto-ohjaajat	
21. Romaniasiain neuvottelukunta tekee yliopistoille ja korkeakouluille aloitteen unkarilaisen Roma Versitas- tyyppisen tai portugalilaisen Opre-mentorointiohjelman kehittämisestä Suomeen.	RONK	aloite on lähetetty kaikille suomalaisille yliopistoille ja korkeakouluille

Hyvä käytäntö:

Romaniopiskelijoille suunnatut Romaversitas/ Opre-mentorointiohjelmat

3.2. Toimintalinja 2: Romaniväestön ammatillisen osaamisen, työllisyyden, yrittäjyyden ja työmarkkinoille integroituisen edistäminen

”Työllistyminen lunastaa koulutushupauksen”

Romaniyhteisössä arvostetaan ammatillista kouluttautumista, työtä ja yrittäjyyttä. Romanien koulutushalukkuus, hakeutuminen toisen asteen koulutukseen sekä avoimille työmarkkinoille ja yrittäjiksi on lisääntynyt selvästi. Työmarkkinoille sijoittumisen edellytyksiä romaniväestössä kartoittaneen tutkimuksen mukaan keskeisimmät romanien työllistymisen esteet olivat vähäinen ammattikoulutus, työkokemuksen puute ja syrjintä (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 22/2008).

Opetushallituksen valtakunnallisen aikuisten romanien koulutustaustaselvityksen vastaajista 39 %:lla romaneista oli jokin ammatillisessa oppilaitoksessa suoritettu tutkinto ja romanioiskelijoi- ta opiskelee nykyään kaikilla suurilla koulutusaloilla. Romanien ammattikirjo siis laajenee ja nuorten romanien virtaus työmarkkinoille kasvaa koko ajan. Silti romanit ovat monilla ammattialoilla edelleen aliedustettu ryhmä ja vain harva omaa heti ammattiin valmistuessaan työllistymistä edistä- vän vahvan työelämäverkoston. Myös ammattitutkinnon suorittamisen jälkeinen jatkokouluttau- minen korkeakoulutasolla on vielä suhteellisen vähäistä. (Opetushallitus 8/2015.) Nuorten romanien toisen asteen koulutukseen osallistumisen lisäämisen ohella on erityisen tärkeää vahvistaa aikuisen romaniväestön ammatillista koulutusta, koska monet romanit hakeutuvat ammatilliseen koulutukseen ja työelämään vasta aikuisiällä ja jo perheellistyttyään.

Ammatillisen koulutuksen osaamisperusteinen ja asiakaslähtöinen reformi sekä työelämän muutok- set mm. teknologinen kehitys koskettavat myös romaneita. Vaikka osaamisen kehittäminen on tar- peen erityisesti niille, joilla on matala koulutustaso ja heikot perusvalmiudet tai työelämän tarpeita vastaamaton osaaminen, jatkuvasti muuttuvat työelämän tarpeet edellyttävät valmiuksia ja panos- tuksia myös elinikäiseen osaamisen kehittämiseen, työssä ja työelämässä oppimiseen sekä jatko- ja täydennyskoulutukseen. Työpaikoilla tapahtuvan oppimisen tuntuva lisääminen tuo monille roma- neille myös lisähaasteita koska työharjoittelupaikan löytäminen on ennakkoluuloista ja työsyryn- nästä johtuen usein hyvin vaikeaa ja työlästä. Lisäksi työllistymisen tapojen muutoksista johtuvat haasteet painottavat entisestäänkin valmiuksia yritystoimintaan.

TE-palvelut tukevat asiakkaita yksilöllisistä lähtökohdista mm. järjestämällä työvoimakoulutusta, tukemalla omaehtoista kouluttautumista ja työkokeiluja. Työnhakijana olevat romanit ovat työllis- tymisen esteiden ja edellytysten suhteen keskenään hyvin erilaisissa lähtöasetelmissä. Osa hei- koimmassa työmarkkina- asemassa olevista tarvitsee tukea erityisesti työelämävalmiuksien kohen- tamiseen ja ammatillisen osaamisen vahvistamiseen. Ammattitaitoiset ja koulutetut romanit saatta- vat puolestaan tarvita työllistymistä tukevia toimenpiteitä huomattavasti vähemmän tai eivät juuri lainkaan. Kuitenkin myös hyvin koulutetut romanit kohtaavat usein kielteisiä asenteita ja syrjintää yrittäessään ylittää työelämäkynnystä tai toimittuaan jo pitkään työelämässä. Tähän voidaan vaikut- taa kehittämällä syrjimättömiä rekrytointi- ja työelämäkäytäntöjä, mutta myös tuomalla esiin roma- nien työsyryntäkokemuksia. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän mm. iän, kansalaisuuden, kielen tai alkuperän perusteella. Lain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää. Esimer- kiksi työnantajalla, jonka palveluksessa on säännöllisesti vähintään 30 henkilöä, on oltava suunni- telma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

TE-palveluiden tavanomaisia tuki- ja ohjauspalveluja tehostamalla ja palvelutarpeet tunnistamalla voidaan tukea merkittävästi romaniasiakkaita kunkin yksilöllisellä työllistymispolulla. Tarvitaan palvelutarvearvioinnin ja räätälöityjen työllistymissuunnitelmien laadinnan tehostamista siten, että

niihin sisältyy työllistymisen kannalta tarkoituksenmukaisia toimenpiteitä. Monilla paikkakunnilla myös romanijärjestöjen ja muiden järjestöjen projekti- ja hanketoiminnalla sekä kuntouttavalla työtoiminnalla on merkittävä tukirooli romanien työllisyyden hoidossa sekä kannustavassa ja voimaannuttavassa asiakastyössä. Jos työnhakijoina olevat romanit ovat usean viranomaisen asiakkaita, niin eri tahojen sujuva yhteistyö on tärkeää työllisyyden edistämiseksi. Kuntien ja yritysten rooli romaninuorten työllistäjänä on suuri. Ne ovat avainasemassa myös romaninuorten työhistorian alkumetreillä mm. kesätyöpaikkojen ja työharjoittelupaikkojen tarjoajina.

Kokonaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien 20–24-vuotiaiden nk. NEET-miesten osuus on suuri myös romaniyhteisössä. Erityisesti heille suunnattujen työvoimapolitiittisten hankkeiden ja ESR-hankkeiden määrää ja maantieteellistä kattavuutta tulee lisätä. Myös nuorten romani-naisten erityistilanteet tulee huomioida vastaavasti, jos esimerkiksi perheen perustamisen vuoksi koulutus on keskeytynyt tai lykkääntynyt. Nykyään esimerkiksi Pohjois- ja Itä-Suomessa on alueita, jotka ovat pitkään jääneet hanketoiminnan katvealueeseen.

Suomessa tilapäisesti olevat romanit ja maahanmuuttajaromanit ovat muuta väestöä heikommassa työmarkkina-asemassa. Heidänkin työ- ja toimintakykyään tulee vahvistaa samankaltaisin keinoin kuin tilapäisesti maassa olevien turvapaikanhakijoiden ja muiden maahanmuuttajien kohdalla. Tällöin kyseeseen tulee näiden kohderyhmien huomioiminen esimerkiksi ESR- hankkeissa.

Toimenpide-ehdotukset romaniväestön työllistymisen edellytysten parantamiseksi:

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
22. Vahvistetaan asiakastyössä yksilöllistä palvelutarvearviointia siten, että kartoitetaan romanityönhakijoiden konkreettiset työllistymisen esteet ja tehostetaan yksilöllisiin tarpeisiin perustuvien työllistymissuunnitelmien laadintaa ja palveluprosesseja.	TEM, TE-palvelut AlueRONKit	
23. Tuetaan oppisopimuskoulutuksen kehittämistä ja lisätään romaniväestön oppisopimuskoulutusta eri työtehtäviin ja ammattialoille sekä yksityisellä että julkisella sektorilla.	OKM, TEM, kunnat, oppisopimustoimistot, koulutuksen järjestäjät	
24. Kohdennetaan yhteistyössä työsuojeluviranomaisten kanssa ammatillisen koulutuksen toteuttajille, TE-palveluiden asiantuntijoille, työnantajatahoille sekä työmarkkinajärjestöille lisää tiedotusta syrjinnän vaikutuksia romanien työllistymiseen ja erilaisista keinoista puuttua työsyrintään yhdenvertaisuuslain mukaisesti.	TEM, OKM, STM, SM OM, aluehallinto, AlueRONKit, TE-palveluiden asiantuntijat, työsuojeluviranomaiset	tiedotusta romanien työsyrynnästä on kohdennettu ammatillisen koulutuksen toteuttajille, TE-palveluiden asiantuntijoille, työnantajatahoille sekä työmarkkinajärjestöille
25. Hyödynnetään aktiivisesti työpajatoiminnan ja kuntouttavan sekä opinnollistetun kuntouttavan työtoiminnan mahdollisuuksia työllistymisen tukena.	TEM, STM THL, Kunnat, Paikalliset romanityöryhmät	
26. Kiinnitetään hankeraportoinnissa ja seurannassa vuosittain huomiota siihen, että kaikissa sellaisissa työllisyyttä edistävässä	Projekti- ja hankerahoittajat, Ronk, AlueRONkit	hankeraportointia ja seuranta on käyty läpi vuositason ja romanien

projekteissa ja ESR- sekä EAKR-hankkeissa, joissa yhtenä kohderyhmänä, kumppanina tai sidosryhmänä on mainittu romanit, huomioidaan romanit myös käytännön hanketoiminnassa.	Maakuntahallinto Romanijärjestöt Kunnat	huomioimista käytännön hanketoiminnassa edistetty
27. Vahvistetaan järjestöjen mahdollisuuksia toimia työvoimapolitiittisten avustusten turvin palvelutuottajina, työllistymisen tukihenkilöiden työllistäjinä ja työllistymispalveluiden kehittäjinä.	TEM, TE-palvelut AlueRONKit järjestöt	romanijärjestöille on tiedotettu toteutetuista työvoimapolitiittisista hankkeista, niiden rahoituskanavista ja käytännön hanketoiminnasta
28. Huomioidaan kasvupalveluissa romanit potentiaalisina yrittäjinä ja kehitetään heille suunnattua yrittäjyysneuvontaa, -koulutusta ja tukipalveluita hyödyntäen romaniväestön omia yrittäjyyden edelläkävijöitä.	TEM, TE-palvelut, Uusyrityskeskukset Romanijärjestöt Romaniyrittäjät	romaniväestön yrittäjyyttä on nostettu esiin yrittäjyyttä koskevassa tiedotuksessa ja -neuvonnassa
29. Lisätään osatyökykyisten romanien työssä pysymistä ja avoimille työmarkkinoille työllistymistä osana hallituksen kärkihanketta Osatyökykyisille tie työelämään (OTE).	STM, OTE hanketoimijat	romaniväestö on huomioitu OTE- kärkihankkeessa
30. Lisätään nuorisotakuuseen perustuvia kokonaisvaltaisia ja eri sektorirajat ylittäviä koulutus-, työllistymis- ja kuntoutusratkaisuja kokonaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien romaninuorten (nk. NEET- nuorten) kouluttautumisen ja työelämään kiinnittymisen parantamiseksi.	Koulutus- ja työllisyyspalvelut, kunnat, maakunnat, romanijärjestöt, Kela	
31. Huolehditaan siitä että romaninuoret tulevat huomioiduiksi yhdenvertaisesti yleisissä kesätyökampanjoissa ja niihin liittyvässä kohdennetussa tiedotuksessa.	kunnat, kesätyösetelien myöntäjät, kesätyökampanjoiden järjestäjät	romaninuorille on kohdennettu tiedotusta kesätyökampanjoissa
32. Selvitetään liikkuvien EU- kansalaisten ja maahanmuuttajaromanien työllistymisen tukitarpeet ja käynnistetään heille suunnatun ammatillista kouluttautumista ja työllistymistä tukevan hankkeen valmistelu.	Ronk Helsingin diakonissalaitoksen säätiö/Hirundo TEM	liikkuvien EU- kansalaisten ja maahanmuuttajaromanien työllistymisen tukitarpeet on selvitetty ja heille suunnatun ammatillista kouluttautumista ja työllistymistä tukevan hankkeen valmistelu on käynnistetty

Hyvä käytäntö:

Levitetään Nevo Tiija ESR-hankkeessa tuotettuja romanien erilaisista kouluttautumisen- ja työllistymispoluista kertovia tiiviitä videoita Youtube: It's possible! -

Hyvä käytäntö:

Romanit noudattavat työpukeutumisessa työasua koskevia normaaleja työsuojelumääräyksiä ja huomioivat tämän asian ammatinvalinnassaan. Romanivaatetukseen perustuvia työntekijää tai harjoittelijaa syrjiviä käytänteitä ei tule sallia. Myös romani-vaatetuksen käyttö tulee mahdollistaa työpaikalla, mikäli sille ei ole perusteltua estettä.

3.3. Romaniväestön yhdenvertaisen kohtelun ja palveluihin pääsyn edistäminen

”Elämänlaatua, terveyttä ja hyvinvointia laadukkaista peruspalveluista ja kestävästä asumisratkaisuista”

3.3.1. Edistetään romaniväestön hyvinvointia ja tehostetaan sosiaali- ja terveystalouden kohdentumista

Romaniväestön tarpeet erilaisten peruspalveluiden asiakkaina ovat pitkälti yhteneväiset muun väestön palvelutarpeiden kanssa. Joissain palvelutilanteissa palvelun yhtäläisen laadun takaaminen kuitenkin edellyttää eri palvelualojen ammattilaisilta romanikulttuurin ja romaniyhteisön elinolojen tarkempaa tuntemusta ja kulttuurisensitiivistä työtettä. Tällaisia palveluita ovat koulutus- ja työllisyyspalveluiden lisäksi esimerkiksi neuvola- ja perhepalvelut, terveydenhuoltoja terapia palvelut, mielenterveys- ja päihdepalvelut, asumispalvelut sekä vammais- ja vanhustyö.

Joissain palveluissa tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen saattaa edellyttää myös nk. positiivista diskriminaatiota. Tällöin voidaan tietyn edellytyksin suosia jossain palvelussa tai ammatillalla aliedustettuja hakijoita. Tällainen positiivinen erityiskohtelu on EU:n oikeuskäytännön mukaan kuitenkin sallittua vain silloin, kun positiivisen diskriminaation kohde ja toinen hakija ovat palvelussa yhtä suuren avun tarpeessa tai työhönottotilanteessa yhtä päteviä tai lähes yhtä päteviä. Suosiminen ei kuitenkaan saa olla automaattista vaan kyseessä on yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakiin perustuva erityistoimi etnisen yhdenvertaisuuden tai esimerkiksi sukupuolten välisen tosiasiallisen tasa-arvon edistämiseksi.

Romaniväestöllä on oma merkittävä rooli omien asuinpaikkakuntien ja alueidensa peruspalveluiden kehittäjinä. Tämä kuitenkin edellyttää rakentavaa yhteistyötä romaniväestön ja palveluiden laadusta sekä kehittämisestä vastaavien tahojen välillä. Tätä varten on olemassa monia hyödynnettävissä olevia tiedotus-, yhteistyö-, kulttuuritulkkauk-, palautteenanto-, arviointi- ja muutoksenhakumenetelmiä. Myös täysipainoinen erilaisten varhaisen puuttumisen mallien ja avohuollon tukitoimien hyödyntäminen ennen siirtymistä raskaampiin ja kalliimpiin toimiin edellyttää romaneilta palvelujärjestelmän tuntemusta ja luottamusta siihen. Eri palvelusektoreilla on mahdollisuus rakentaa tätä luottamusta aktiivisesti esimerkiksi tiedottamalla alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien, paikallisromanityötoiminnan ja yhdistysyhteistyön kautta toiminnastaan ja yhteistyön kehittämiseen tähtäävistä toiveistaan suoraan romaniväestölle.

Merkittävinä nykyhaasteina voidaan pitää etenkin romanivanhusten ja -vammaisten sijoittumista perinteisen kotihoidon korvaaviin palveluihin kuten hoivakoteihin ja tuettuun palveluasumiseen sekä romanien hakeutumista erilaisiin terapiapalveluihin. Näissä tilanteissa väestöryhmien ja erilaisten kulttuurien kohtaaminen edellyttää kulttuurisensitiivisyyttä ja joskus asiakaslähtöistä palvelumuotoiluakin.

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
33. Huomioidaan vuosien 2016-2018 lapsi- ja perhepalvelu-uudistuksessa (LAPE- kärkihanke) romanilasten, nuorten ja perheiden tarpeet siihen erityisesti keskittyvän selvityksen toimenpidesuosituksen mukaisesti	STM, OKM, RONK, AlueRonk, maakunnat, kunnat, palveluntuottajat	
34. Pilotoidaan yhteistyössä Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Koske) kanssa kansallista romaniasioiden osaamiskeskustoiminta-	STM, RONK, Koske, THL	Romaniasioiden osaamiskeskustoimintaa koskeva suunnitelma on

taa, joka toimii kansallisena romanien osallisuutta ja hyvinvointia tukevien toimintamallien kehittäjänä ja levittäjänä uudistuneissa sote- ja maakuntarakenteissa		valmistunut
35. Hyödynnetään kansallisessa, alueellisessa ja paikallisessa hyvinvoinnin ja terveyden (nk. hyte) edistämistyössä Roosa- tutkimushankkeen tuloksia ja toimeenpannaan sen toimenpidesuosituksia.	STM, RONK, AlueRonk, maakunnat, kunnat	romaneja koskevia tavoitteita ja toimenpiteitä lisätään kansallisiin, alueellisiin ja paikallisiin hyte- suunnitelmiin
36. Uudistetaan terveydenhuoltoon suunnattu opas ”Romanit ja terveystalvet” ja huolehditaan sen jakelusta		uudistettu ”Romanit ja terveystalvet”- opas on julkaistu
37. Järjestetään kunnissa ja alan ammattioppilaitoksissa erilaisten peruspalveluiden työntekijöille romanien kohtaamiseen ja kulttuurisiin erityiskysymyksiin liittyvää täydentävää tiedotusta ja koulutuskokonaisuuksia.	kuntien peruspalveluiden eri vastuualueiden johtajat ja kehittäjät, oppilaitokset, romaniyhdistykset	tiedotus ja koulutuskokonaisuuksia toteutetaan kaikkien sairaanhoitopiirien alueella
38. Käynnistetään aiempien vankilatyön kehittämishankkeiden kaltainen työskentely yleisten päihde- ja mielenterveyspalveluiden sekä -laitosten asiantuntijoiden kanssa niiden tekemän romanityön kehittämiseksi.	STM, RONK,	asiantuntijoiden työkokouksia on järjestetty ja kehittämistoiminta on käynnistynyt
39. Tehostetaan romanien julkisten ja yksityisten vanhus- ja vammaispalveluiden käyttöä huomioiden kulttuurisensitiivinen työote.	STM, RONK, AlueRonk, romanijärjestöt, palveluntuottajat	vanhus- ja vammaispalveluiden työntekijöille ja palveluiden kehittäjille on suunnattu kulttuurisensitiivisen työskentelyn malleja koskevaa tiedotusta ja koulutustilaisuuksia
40. Tiedotetaan romaniväestölle romanivanhusten ja -vammaisten tukijärjestelmiin sekä omaishoitajuuteen liittyvistä oikeuksista sekä etuuksista ja lisätään näihin ryhmiin kuuluvien yhteistyötä alan potilas- ja etujärjestöjen kanssa.	STM, RONK, VANE AlueRonk, romanijärjestöt	järjestetään romanivanhusten ja vammaisten tukijärjestelmiin ja omaishoitajuuteen liittyvä tapaaminen yhteistyössä vammais-, potilas- ja etujärjestöjen kanssa
41. Lisätään romaniväestön osallisuutta erilaisten harrastus- ja vapaa-ajanpalveluiden käyttäjinä yhteistyössä kuntien, kansalaisjärjestöjen ja seurakuntien sekä erityisesti niiden lapsi- ja nuorisotyön ammattilaisten kanssa.	kunnat, järjestöt, seurakunnat	
42. Jatketään erityisiä romaniväestölle suunnattuja lähi- ja perhesuhdeväkivaltaan liittyviä tukitoimia osana yleistä palvelutuotantoa.	SM, RONK, THL, ensi- ja turvakodit, Naisten Linja, Lyömätön linja	lähi- ja perhesuhdeväkivaltaan liittyvät tukitoimet säilyvät nykyisellä tasolla
43. Kehitetään romanivankityötä Romano Mission vankilatyöhankkeissa pilotoitujen mallien mu-	STM, RONK, Romano Missio, van-	Romano Mission vankilatyöhankkeissa pilotoi-

kaisesti	kilat, kriminaali- huolto, järjestöt	tuja malleja koskevaa tiedotusta on suunnattu vankilatyön kehittäjille
44. Hyödynnetään sosiaalihojauksessa Jyväskylän kaupungin mallin mukaista palveluohjausta	maakunnat, kunnat, TE-palvelut, järjestöt	
45. Turvataan EU- kansalaisen statuksella liikkuvien romanien humanitäärinen apu erilaisten matalankynnyksen palveluiden kautta mm. terveyspalveluiden, sosiaali- ja kriisipäivystyksen palveluiden osalta.	STM Helsingin Dia- konissalaitoksen säätiö/Hirundo, kansalaisjärjestöt	EU- kansalaisen statuk- sella liikkuvien roma- nien humanitääristä apua on ollut saatavilla erilaisten matalankyn- nyksen palveluiden kautta

Hyvä käytäntö:

Suomen romanilyhdistyksen julkisia vanhuspalveluita tehostava ja täydentävä palvelutoimintamalli.

Hyvä käytäntö:

Jyväskylän kaupungin romaniasiakkaiden palveluohjausmalli

Hyvä käytäntö:

Helsingin kaupungin romanitaustaisten sosiaalihojajien tekemä ennaltaehkäisevä, korjaava ja muutokseen tähtäävä romaniperhetyö kaupungin perhekeskusten alueella.

3.3.2. Turvataan romanien yhdenvertaisuus asumisessa ja vähennetään turvattomuutta

Romaniväestön asumisolosuhteet ovat kohentuneet aikaisempien valtion erityistoimenpiteiden ansiosta ja suurella osalla romaneista asumistaso vastaa keskimääräistä suomalaista tasoa. Romaniasiain neuvottelukunnat, Yhdenvertaisuusvaltuutettu ja romanijärjestöt kuitenkin kohtaavat omassa työssään romanien asumisongelmien laajuuden päivittäin. Suuri osa romaniasiain neuvottelukunnalle tulevista romanien yhteydenotoista ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon tehdyistä syrjintäilmoituksista koskee juuri asumista. Romanit asuvat pääasiassa valtion tukemissa vuokra-asunnoissa, koska heidän on vaikea saada asuntoa yksityisiltä vuokramarkkinoilta heikon taloudellisen asemansa ja heihin kohdistuvien ennakkoluulojen vuoksi. Vaikka pieni osa romaneista asuu omistusasunnoissa, suurimmalla osalla vähävaraisista romaneista omistusasunnon hankkimisen estävät rahoituksen saamiseen liittyvät vaikeudet.

Ympäristöministeriö on kartoittanut romaniväestön asumiseen liittyviä ongelmia ja asumistilannetta kahteen otteeseen vuosina 2012 ja 2017. Näiden selvitysten mukaan romaniväestön asumistilanne sisältää monenlaisia jännitteitä, syrjintäkokemuksia ja syrjäytymisestä sekä romaniyhteisön sisäistä väistämiskäytännöistä johtuvia piirteitä. Lisäksi joillekin vuokrataloyhtiöille on muodostunut omia tiukempia käytäntöjä, jotka eivät aina ole yleisten ohjeiden mukaisia. Ongelmia ilmenee yhä asunnon haussa, asukasvalinnoissa ja niitä koskevassa tiedon saannissa, asuntojen vaihdoissa, asumiseen liittyvien ongelmien ratkaisemisessa sekä romanien tapakulttuurin huomioon ottamisessa asuntojärjestelyissä. Usein ongelmat asumisessa ja suoranainen asunnottomuus liittyvät myös muihin vaikeisiin elämäntilanteisiin, kuten taloudellisiin ongelmiin ja elämänhallinnan vaikeuksiin. Vaikea asuntotilanne heijastuu erityisesti lasten hyvinvointiin ja muun muassa vaikeuttaa tai estää heidän koulunkäyntiään. Asumista koskevien ongelmien ratkaiseminen onkin keskeistä jo varhain alkavan syrjäytymiskehityksen ehkäisyn kannalta. Toinen romanien asumisen erityisryhmä ovat ikäihmiset joiden tuettu palvelutaloasuminen ja pitkäkestoinen laitoshoido ovat yleistymässä romaniyhteisössä.

Romaniväestön asumiseen ja asuinoloihin liittyvien ongelmien ratkaisemista on tarpeen tehostaa selvittämällä romanien asumisolosuhteita, vahvistamalla poikkihallinnollista yhteistyötä, turvaamalla syrjimättömät toimintakäytännöt ja lisäämällä asumista koskevaa neuvontaa romaniväestölle. Tarvitaan myös sellaisia tukitoimia jotka edistävät romaniväestön sisäistä syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta asumispaikan valinnassa. Asumisessa ja yhdyskuntasuunnittelussa tulee myös edistää toimia, joilla ehkäistään alueellista segregoitumista.

Valtion nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO 2017-2019) mukaan nuoret itsenäistyvät Suomessa verrattain varhain ja vuokra-asuminen on nuorille tyypillisin asumismuoto. Myös asuntoa etsivien romaninuorten käytössä olevat tulot ovat keskimäärin pienet ja he pärjäävät huonosti kovassa kilpailussa vuokra-asunnoista erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa. Myös romaninuorten riski joutua asunnottomaksi kasvaa, jos siirtyminen itsenäiseen asumiseen tapahtuu liian varhain, äkisti tai ilman, että nuori on saavuttanut itsenäisyyden vaatimia taitoja. Muita suurempia riskiä joutua asunnottomaksi on mm. laitoksista itsenäiseen asumiseen siirtyvillä mielen-terveys- ja päihdekuntoutujilla sekä lastensuojelun jälkihuollon asiakkailla. Asumisen epävarmuus ja asunnottomuus rajoittavat merkittävästi nuorten mahdollisuuksia itsenäistyä ja sitoutua opiske- luun ja työelämään. Siksi on tärkeää parantaa nuorten asumisen ja arjenhallinnan taitoja sekä tarvit- taessa turvata itsenäisen asumisen onnistuminen osalle nuorista tukipalveluin. Yksi mahdollisuus on vahvistaa romaninuorten yksilökohtaista asumisen ohjausta matalan kynnyksen palvelupisteissä, kuten Ohjaamoissa.

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
46. Toimeenpannaan Ympäristöministeriön vuosien 2012 ja 2018 romanien asumisselvitysten kehittämisehdotuksia.	STM, RONK, YM THL, ARA, romani-järjestöt, kunnat	toteutettujen kehittämissuositusten määrä
47. Lisätään asuntoviranomaisten, kuntien eri hallintokuntien, kiinteistöyhtiöiden ja alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien välistä yhteistyötä ja tiedonvälitystä yhdenvertaisuudesta asumiseen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi sekä vahvistetaan toimintakäytäntöjen läpinäkyvyyttä kehittämällä ohjeistusta ja tiedotusta asunnonhakua, päätöksentekoa ja valitusprosesseja koskien.	kunnat Kuntaliitto AlueRonkit romanijärjestöt, kiinteistöyhtiöt, YM, ARA	
48. Kehitetään asumis-, talousneuvontapalveluja romaniväestölle osana laajempaa asumisneuvonnan kehittämistä.	YM, ARA, Aluehallinto, Kunnat Kuntaliitto PRT	romanit on huomioitu osana asumis- ja talousneuvontapalvelujen laajaa kehittämistoimintaa
49. Tiedotetaan lainsäädännön ja hyvän hallintotavan mukaisista sekä kulttuuriset piirteet huomioivista menettelytavoista asukasvalinnoissa ja asumisneuvonnassa.	YM, ARA RONK, AlueRonkit Kunnat Asuntoviranomaiset Paikalliset romani-työryhmät Romanijärjestöt	
50. Tuetaan toimia, joilla edistetään romaniväestön sisäistä syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta asumispaikan valinnassa.	OM RONK AlueRONKit	
51. Ohjataan romaninuoria ja ammatillisissa opinnoissa opiskelevia hakeutumaan entistä laajemmin myös nuoriso- ja opiskelijasuuntojen asukkaiksi	AlueRonkit, kunnat, oppilaitokset, nuoriso- ja opiskelijasuuntoyhtiöt	opiskelijoille ja romaninuurille on suunnattu näihin asumismuotoihin liittyvää tiedotusta ja asiakasohjausta
52. Turvataan asunnottomien romanien ja EU-kansalaisen statuksella liikkuvien romanien kriisi- ja hätämajoitus.	STM, kunnat, kansalaisjärjestöt, Helsingin diakoniasuuntolaitoksen säätiö	kriisi- ja hätämajoituskapasiteetti on vastannut tarpeita

Hyvä käytäntö :

Romaniväestön huomioiminen yhtenä asumisneuvontapalveluiden, talousneuvonnan sekä sosiaalisen isännöinnin asiakasryhmänä.

3.4. Toimintalinja 4: Romanikielen, taiteen ja -kulttuurin säilymisen ja kehittymisen tukeminen

3.4.1. Romanikielen vahvistaminen

”Voimaa kielestä, taiteesta ja kulttuurista”

”Džoor tšimbata, artosta ta kulttuuresta”

Suomessa puhuttu romanikielen pohjoinen murre kaalo on vakavasti uhanalainen kieli ja toimenpiteet sen elvyttämiseksi ovat kiireellisiä. Oikeusministeriön Suomen ensimmäisen perus- ja ihmisoi-keustoimintaohjelman (2013) osana tekemän selvityksen mukaan romanien kielellisten oikeuksien turvaaminen lainsäädännön ja sen toimeenpanon avulla ontuu pahasti (Oikeusministeriö 2014).

Kieltä uhkaa kielikuolema ellei Suomessa käynnistetä useita yhtäaikaista kielenelvytystoimenpiteitä välittömästi sillä sekä puhujien määrä että kielitaito ovat heikentyneet viime vuosina entisestään.

Suomen romaneista enää vain vähemmistö puhuu romanikieltä ja heistäkin suuri osa vain välttäväs- ti. Hedmanin kenttäselvityksen mukaan kieltä osaa hyvin enää kolmasosa romaneista ja kaksi kol- masosaa ei enää käytä kieltä (Hedman 2009).

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan romaneilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea suosittelee maaliskuussa 2012, että Suo- men viranomaiset kehittäisivät ja toteuttaisivat strategioita romaniopettajien kouluttamiseksi, laa- jentaisivat romanikielen oppimateriaalin tuotantoa sekä lisäksi romanikielen opetuksen tarjontaa. Romanikielen opetusta saavien oppilaiden määrä kasvoi väliaikaisesti 2000- luvun alussa, mutta Opetushallituksen viimeisimmän seurantatiedon mukaan se on 2010- luvulla laskenut. Myös roma- nikielen kielipesätoiminta lisäsi merkittävästi romanikielen puhumista, mutta Opetushallituksen valtionavustushankkeen päätyttyä vain muutama kunta on saanut toiminnan vakiinnutettua. Viime vuosien merkittävin ja pysyvä edistysaskel on ollut romanikielen ja -kulttuurin yliopistotasaisen opetuksen alkaminen, sillä se mahdollistaa pätevien romanikielen opettajien valmistumisen tulevai- suudessa. Enemmistö romanilapsista ei kuitenkaan edelleenkään saa romanikielen opetusta, ja ope- tuksessa on suuria alueellisia eroja. Suurimpia opetukseen liittyviä ongelmia ovat puute pätevistä romanikielen opettajista ja eri ikäluokille suunnatusta kirjallisesta oppimateriaalista. Määräaikaistel- lakin oppimateriaalihankkeella voitaisiin tuottaa työryhmätyöskentelynä romanikielen oppimateri- aalia ja samalla kouluttaa oppimateriaalin tekijöitä Qualirom- hankkeen mukaisesti.

Myös romanikielen kielipoliittisessa ohjelmassa (2009) on esitetty kattavasti erilaisia toimenpi- desuosituksia joiden riittävän suunnitelmallisen ja laajan toimeenpanon avulla kieli voidaan vielä pelastaa. Nämä romanikieltä koskevat toimenpiteet tulisi huomioida jokaisessa hallitusohjelmassa mainitun kansallisen kielistrategian laadinnassa ja kielivarannon kehittämisessä.

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohde
53. Laaditaan romanikielen elvyttämiseksi kan- sallinen toimenpideohjelma	OKM, Helsingin yliopisto, OM	kansallinen romanikielen elvytysohjelma on valmis- tunut ohjelmakauden ai- kana
54. Lisätään romanikielen huollon systemaatti- suutta ja määrää	Kotuksen roma- nikielen lautakunta	Kotuksen romanikielen lautakunta käsittelee ko- kouksissaan kielenhuolol- lisia kysymyksiä ja julkai- see niitä koskevia suosi-

		tuksia
55. Järjestetään vuosittain kielikoulutusta ja kielipoliittisia kysymyksiä käsitteleviä tilaisuuksia yhteistyössä romaniväestön, eri sidosryhmien ja muiden vähemmistökielten edustajien kanssa.	OKM, OM, Ronk, Kotuksen romanikielen lautakunta	kielikoulutusta ja kielipoliittisia kysymyksiä käsitteleviä tilaisuuksia on järjestetty yhteistyössä romaniväestön ja eri sidosryhmien kanssa sekä muiden vähemmistökielten edustajien kanssa
56. Laaditaan mietintö erillisen romanikielen asemaa ja elvytystä turvaavan kielilain tarpeellisuudesta ja vähemmistökielten suojelua koskevan yleissopimuksen 3. osan joidenkin osien ratifiointikysymyksistä	OM Ronk	mietintö on valmistunut ohjelmakauden aikana
57. Osallistutaan romanikielen asemaa edistävien kansainvälisten yhteistyöverkostojen raportointeihin ja toimintaan esimerkiksi alueellisten ja vähemmistökielten asiantuntijakomitean työhön	Kotuksen romanikielen lautakunta, Ronk, Helsingin yliopisto	kieliasiaan kansainvälisten verkostojen toimintaa esitellään vuosittain romaniasian neuvottelukunnan kokouksissa raportointivelvoite on hoidettu vuosittain
58. Lisätään eri ikäryhmille suunnattujen romanikielisten ohjelmasisältöjen kuten uutisten määrää radiossa ja televisiossa sekä sosiaalisessa mediassa.	Yle ja muut media-yhtiöt, Ronk, Helsingin yliopisto	Romano Mirits -ohjelman sisällöille suoritettujen seurannan mukaan romanikielisten ohjelmasisältöjen määrä kasvaa televisiossa, radiossa ja sosiaalisessa mediassa
59. Kehitetään romanikieltä tiedonvälityksen, eri kirkkokuntien, projektien, järjestöjen ja viranomaisviestinnän kielenä lisäämällä kielen julkista käyttöä erityisesti romanitilaisuuksissa.	Ronk, romanijärjestöt, eri kirkkokunnat	kaikissa romaniasian neuvottelukunnan julkisissa tilaisuuksissa on lisätty romanikielisten puheiden ja sisältöjen osuutta ja tulkkausta
60. Tuetaan romanikielen kirjallistumista käynnistämällä käännöshankkeita lehtiartikkelien, romanielämäkertojen, kauno- ja lastenkirjallisuuden, runoteosten ja romaniyhteisön kannalta merkittävien avainteosten kääntämiseksi romanikielelle huomioiden kirjallistumisen yleiset vaiheet. Käännöshankkeissa tulisi tuottaa myös romanikielisiä äänikirjoja.	OKM, Opetushallitus, romanijärjestöt, Helsingin yliopisto	romanikielen kirjallistumista tukevia käännöshankkeita on käynnistetty
61. Levitetään kokemuksia romanikielen opettamisesta perusopetuksessa, kerho- ja kieliopetuksessa mutta myös kouluopetukselle vaihtoehtoisista kielen opetuksen toteuttamistavoista.	romanijärjestöt, kunnat ja muut varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestäjät, yliopistot	
62. Tiedotetaan romaniyhteisössä romanilasten ja -nuorten mahdollisuudesta romanikielen	Opetushallitus, Ronk, romanijärjes-	romaniperheille suunnattuja romanikielen opetusta

opetukseen esi- ja perusopetuksessa, lukio-koulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa.	töt, kunnat ja muut varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestäjät	esitteleviä esitteitä on jaettu niihin kuntiin joissa romaneja tiedetään asuvan
63. Luodaan etäyhteyksiä hyödyntävän romanikielen opetuksen malleja yhteistyössä Helsingin yliopiston romanikielen ja kulttuurin oppiaineen kanssa, jotta romanikielen opetusta saataisiin myös niihin kouluihin, joissa se ei kielenopettajan puutteen vuoksi muuten ole mahdollista.	OKM, Opetushallitus, Helsingin yliopisto	etäyhteyksiä hyödyntävän romanikielenopetuksen malleja on luotu ja koekeltu
64. Laajennetaan yliopistollinen romanikielen opinto-ohjelma kattamaan perus- ja aineopintojen lisäksi myös oppiaineen syventäviä opintoja kiinnittäen opintokokonaisuuksien sisällöissä erityishuomiota kielenelvytyskysymyksiin.	Helsingin yliopisto	Helsingin yliopistossa on mahdollisuus opiskella romanikielen syventävät opinnot joko tutkinto-opiskelijana tai avoimen yliopiston kautta
65. Tuotetaan romanikielen opetuksen tarpeisiin erilaisia ja eri kielitaitotasoa vastaavia oppimateriaaleja huomioiden erityisesti digitaalisten materiaalien, kielenoppimispelien, -äänitteiden ja videomateriaalien tarve.	Opetushallitus, Kotus, romanijärjestöt, kustantajat	uusia eri kielitaitotasolle suunnattuja romanikielen oppimateriaaleja on julkaistu ohjelmakaudella
66. Järjestetään romanikielen opettajille ja -ohjaajille suunnattuja täydennyskoulutuksia sekä kieleen että kielipedagogiikkaan liittyen.	Opetushallitus, Helsingin yliopisto, täydennyskoulutusta tarjoavat tahot	romanikielen opettajille ja -ohjaajille on järjestetty täydennyskoulutuksia romanikielestä ja kielipedagogiikasta
67. Lisätään vähemmistökielten asemaan liittyvää kielipoliittista vaikuttamistyötä, kielenelvytyksen ja -opetuksen kehittämistyötä sekä taide- ja kulttuurialan yhteistyötä Saamelaiskäräjien ja muiden vähemmistökieliryhmien etuja ajavien organisaatioiden kanssa.	Saamelaiskäräjät, Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen laitos	

Hyvä käytäntö:

Kuntien tai romanijärjestöjen järjestämä romanikielen kielikerho ja kielipesätoiminta

Hyvä käytäntö:

Romanikielisten sisältöjen yhdistäminen osaksi romaniperheiden, lasten ja nuorten, vanhusten leiritoimintaa sekä kulttuuritapah-tumia ja seurakuntaelämää.

3.4.2. Romanitaiteen ja -kulttuurin vahvistaminen

Kaikilla Suomen romaneilla on asuinpaikasta riippumatta oikeus kulttuuriperintöön, oikeus oman taiteen ja kulttuurin kehittämiseen sekä ylläpitämiseen yhdessä alan asiantuntijoiden kanssa. Romaneilla on oikeus valita oma kulttuurinsa, oikeus osallistua kulttuuripolitiikan ja -palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä oikeus suojella oman yhteisön aineetonta ja aineellista kulttuuriperintöä. Tästä romanien oikeudesta muodostuu taide- ja kulttuuripalveluiden tuottajille ja päätöksentekijöille velvollisuus huomioida romanien tarpeet oman toimintansa suunnittelussa, kehittämisessä ja resursoinnissa.

Romanitaidetta ja -kulttuuria koskevat toimenpide-ehdotukset perustuvat ensisijaisesti tavallisen romaniväestön taide- ja kulttuuripalvelujen saatavuuden, saavutettavuuden ja osallisuuden turvaamisen ajatukselle. Ihmisoikeusliiton tekemän Romanien osallisuus ja osallistuminen kulttuuritoimintaan Suomessa -selvityksen (2012) tulosten mukaan romanit toivovat erityisesti sellaista taide- ja kulttuuritarjontaa, jota romanit ovat itse mukana tuottamassa ja esittämässä. Romanikulttuuria halutaan tuoda esiin myös pääväestölle eri taide- ja kulttuuri-instituutioissa. Tämän vuoksi taide- ja kulttuuripuolen harrastusmahdollisuuksia tulee parantaa ja taiteellisesti lahjakkaita romanilapsia ja nuoria tulee tukea ja kannustaa.

Romanien pääsyä yleisten taide- ja kulttuuripalvelujen piiriin tulee edistää eri keinoin, erityisesti romaneille suunnattujen sisältöjen tuottamista tulee lisätä ja romanien taidetta sekä kulttuurillista rikkautta tulee avata entistä laajemmalle yleisölle. Tämä edellyttää taide- ja kulttuurilaitosten sekä muiden taide- ja kulttuuripalvelujen tuottajien romanitaiteen tuntemuksen lisäämistä sekä uutta ymmärrystä romanien osallistumisen esteistä ja mielenkiinnon kohteista. Eri taideinstituutioiden, taidealan oppilaitosten, alueellisen taidehallinnon ja kuntien kulttuurihallinnon tulisi tarkastella omia käytäntöjään jotta moninaisuus, monikulttuurisuus sekä taiteen ja kulttuurin saavutettavuus toteutuu aidosti. Käytännössä tämä toteutuu vasta kun romaneille ja romanitaiteesta ja kulttuurista kiinnostuneille kohdennettujen tilaisuuksien, tapahtumien ja kurssien määrä julkisissa taide- ja kulttuuripalveluissa kasvaa. Tämä ilmenee myös niin että romanitaiteen ja -kulttuurin näkyvyys kasvaa selvästi kun niitä valtavirtaistetaan suunnitelmallisesti osana koko väestölle suunnattuja tilaisuuksia, kansallisia ja paikallisia tapahtumia.

Priorisoidut toimenpide-ehdotukset	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
68. Laaditaan kansallinen romanitaiteen ja -kulttuurin edistämishjelma yhteistyössä romaniväestön edustajien, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä muiden asiantuntijatahojen kanssa	OKM	kansallinen romanitaiteen ja -kulttuurin edistämishjelma on laadittu
69. Kootaan kansallinen asiantuntijaryhmä valmistelemaan romanitaide-, kulttuuri-, museo- ja monipalveluksen perustamista Suomeen.	Romanijärjestöt, Ronkit, OKM, Taike,	kansallinen asiantuntijaryhmä on koottu ja aloittanut työskentelynsä
70. Huolehditaan siitä että opetus- ja kulttuuriministeriön Taiteen ja kulttuurin kärkihankkeessa yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa laajennettavaksi sovitun prosentitaiteen periaatteen toteutuksessa huomioidaan myös romanitaide.	OKM	prosentitaiteen periaatteen soveltamisesta romanitaiteeseen on tehty aloite relevanteille tahoille ja peri-

		aatteen toteutuksesta kerätään kyselytietoa
--	--	---

Toimenpide-ehdotukset	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
71. Selvitetään mahdollisuudet perustaa Kainuun mallin mukaan romanien lastenkulttuuriin erikoistuva liikkuva lastenkulttuurikeskus palvelemaan koko Suomen romanilasten kulttuurisia tarpeita. Käytännössä tämä tarkoittaa ammattilaisten lapsille tuottamaa kulttuurisisältöä ja lasten omaa osallistumista kulttuurin tekemiseen.	OKM, Ronk, romanijärjestöt	selvitystyö on toteutettu
72. Edistetään aktiivisesti kaksikielisten (romani-suomi) taide- ja kulttuuriaktiiviteettien järjestämistä esimerkiksi osana yleisiä lasten ja nuorten kulttuuri- ja taidetapahtumia.	OKM, kunnat, romanijärjestöt	kaksikielisiä (romani-suomi) taide- ja kulttuuriaktiiviteetteja on järjestetty osana yleisiä lasten ja nuorten kulttuuri- ja taidetapahtumia tms. tapahtumia
73. Tehdään alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien kautta eri romanikeskittymien kunnille aloitteita koskien romanimusiikki ja -taideleirien sekä -kurssien lisäämistä osaksi yleistä kulttuuripalveluvalikoimaa tai niiden toteuttamiseksi os-topalveluna	AlueRonkit	romanimusiikki-, romanien taideleirejä ja -kursseja koskevia kunta-aloitteita on tehty
74. Lisätään valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti eri taiteenalojen ja kulttuurin, romanitaiteilijoiden ja -taideopiskelijoiden näkyvyyttä ja osuutta mm. Romano Mirits- radio-ohjelman sekä muiden taide- ja kulttuuriohjelmien sisällöissä, eri medioissa ja etenkin verkossa.	Yle ja muut media-yhtiöt, alue- ja paikallisradiot ja -lehdet	eri taiteenalojen ja kulttuurin, romanitaiteilijoiden ja -taideopiskelijoiden osuus mm. Romano Mirits- radio-ohjelman sekä muiden taide- ja kulttuuriohjelmien sisällöissä, eri medioissa ja etenkin verkossa on kasvanut
75. Lisätään sellaisten ohjelmasisältöjen määrää jotka tarkastelevat monipuolisesti romanikulttuurin ja taiteen eri tyyliä, kulttuurista omaleimaisuutta ja uutta fuusioitumista.	Yle, paikallisradiot ja -lehdet, musiikki- ja taidefestivaalit, kansalliset taideinstituutiot ja museot	kyseisten ohjelmasisältöjen määrä on kasvanut
76. Lisätään romanitaiteen ja -kulttuurin alueella taiteilijoiden liikkuvuutta ja pohjoismaista yhteistyötä (mm. muissa Pohjoismaissa tuotettujen romaniaihteisten produktioiden esittämistä Suomesa)	Pohjoismaiden neuvosto, kansalliset taide- ja kulttuurilaitokset sekä säätöt	romanitaiteen ja -kulttuurin alueella taiteilijoiden liikkuvuus ja pohjoismainen yhteistyö on lisääntynyt

77. Laaditaan taidetutkimuksen johtaville kansallisille tahoille aloite romanitaidetta koskevan tutkimuksen määrän lisäämisestä.	Yliopistot ja taidekorkeakoulut	aloite romanitaidetta koskevan tutkimuksen määrän lisäämisestä on tehty
78. Huolehditaan historiallisesti merkittävien romaniaihteisten teosten, käsitöiden ja artefaktien, dokumenttien, biografioiden, elokuvien, ääninauhojen ja muiden aineistojen digitalisoinnista, restauroinnista ja asianmukaisesta arkistoinnista sekä säilyttämisestä sekä näytteille asettamisesta esimerkiksi tilapäisnäyttelyinä.	arkisto- ja museotoimi	historiallisesti merkittävien romaniaihteisten teosten, käsitöiden ja artefaktien, dokumenttien, biografioiden, elokuvien, ääninauhojen ja muiden aineistojen digitalisoinnista, restauroinnista ja asianmukaisesta arkistoinnista, säilyttämisestä sekä näytteille asettamisesta on huolehdittu
79. Kohdennetaan hankintamäärärahoja kansallisen romanitaidetarannon kartuttamiseen esimerkiksi kuvataiteen, käsitöiden sekä koruston alalla.	kansalliset taideinstituutiot	kansallinen romanitaidetaranto on karttunut
80. Lisätään romanien paikallishistorian dokumentointia yhteistyössä kuntien, paikallis- ja maakuntamuseoiden sekä muiden relevanttien tahojen kuten tutkimuslaitosten, yliopistojen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Kansallisarkiston ja Kotimaisten kielten laitoksen kanssa.	kunnat, tutkimuslaitokset, yliopistot, museot, SKS, kansallisarkisto, Kotus	romanien paikallishistorian dokumentointi on lisääntynyt
81. Pilotoidaan romanien kohtaaman vihapuheen ja rasismien käsittelyä ja ihmisoikeuksien edistämistä taiteen keinoin.	kansalaisjärjestöt, taidejärjestöt, Taite	pilotointia on suoritettu
82. Tiedotetaan romaniperheille lasten ja nuorten mahdollisuudesta taiteen perusopetukseen musiikkiopistoissa, konservatorioissa, kuvataideoppilaitoksissa ja muissa tavoitteellista opiskelua tukevista oppilaitoksissa.	OKM, Opetushallitus, kunnat ja muut taiteen perusopetuksen järjestäjät	romaniperheille on kohdennettu taiteen perusopetusta koskevaa tiedotusta
83. Kehitetään taidealan opettajille suunnattu täydennyskoulutuskokonaisuus romanilasten ja nuorten kanssa työskentelyn tueksi.	taide- ja kulttuurialan oppilaitokset	täydennyskoulutuskokonaisuus on toteutettu
84. Lisätään romanitaidetta ja -kulttuurin osuutta monikulttuurisissa tapahtumissa ja produktioissa.	kulttuurituottajat	romanitaidetta ja -kulttuurin osuutta monikulttuurisissa tapahtumissa ja produktioissa on lisääntynyt
85. Toteutetaan taide- ja kulttuuripuolen perus- ja ammattikoulutuksen kehittämisen tueksi kansallinen ”Minustako taiteilija?-selvitys”	hanketoimija(t)	selvitys on toteutettu
86. Vahvistetaan erityisesti romanitanssin, -kirjallisuuden, -kuvataiteen ja liikunnan osuutta romaneille ja amuulle väestölle suunnatuissa kulttuuripalveluissa ja -	järjestöt	romanitanssin, kirjallisuuden, -kuvataiteen ja liikunnan osuus romanien kulttuuri-

tapahtumissa, sekä leiritoiminnassa.		palveluissa ja tapahtumissa sekä leireillä kasvaa
87. Vahvistetaan yhteistyötä niiden tahojen kanssa joiden tulee julkisia ja yksityisiä säätiövaroja järjestöille ja tapahtumille jakaessaan huomioida romanien tarpeet esim. apurahojen hakuun liittyvän kohdennetun tiedotuksen ja myöntöön liittyvien kriteerien kautta	Ronk	apurahahakuihin liittyvää tiedotusta on kohdennettu vuosittain oikea-aikaisesti romaniväestölle
88. Vahvistetaan romanitaiteen ja kulttuurin ja romanien asemaa sekä erityisesti romaninuoriso-työtä kansainvälisen yhteistyön kautta esimerkiksi yhteistyössä Eurooppalaisen romanien taide ja kulttuuri-instituution ERIAC:in kanssa.	OKM, ERIAC	romaniedustajia osallistuu ERIAC:in eri toimintoihin

Hyvä käytäntö:

Kansallisteatterin musiikintäyteinen ja monikulttuurinen nykyteatteriteos *Karavaani 2017*. Puolentoista vuoden mittava jalkautumis- ja työpajamatka jonka aikana ammattitaiteilijat, opiskelijat ja eri ikäiset harrastajat työskentelivät yhdessä. Prosessissa erilaiset ajatukset, mielipiteet, kielet, sukupolvet ja tavat tehdä taidetta loivat aivan uudenlaista teatteria. Työskentely huipentui satapäisen esiintyjäjoukon yhteisproduktioon Kansallisteatterin suurella lavalla.

Hyvä käytäntö:

Nevo Tiija- ja Tsetanes naal- hankkeiden ja Taiteen edistämiskeskuksen toteuttama romanien monitaidetapahtuma jossa vierailijat pääsevät tutustumaan monipuolisesti romaniyhteisön kulttuurilliseen rikkauteen mm. kuva- ja valokuvataiteen, musiikin, hevospöytätaiteen saavutusten, taiteilija- ja asiantuntijaluentojen, Suomalaisen kirjallisuuden seuran ja Kansallisarkiston kokoelmien sekä Museoviraston aineettoman kulttuuriperinnön wikilistauksen kautta.

3. 5. Toimintalinja 5: Romaniväestön syrjinnän torjunta sekä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen

Syrjintä

”Syrjinnästä ja vihapuheesta kohti tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja hyviä etnisiä suhteita”

Syrjintä ja moniperusteinen syrjintä on huomioitu romanipoliittisessa ohjelmassa läpileikkausperiaatteella toimenpiteinä sen kaikissa toimintalinjoissa. Tähän lukuun on koottu yhdenvertaisuustoimijoita sekä valtakunnallista syrjinnän ja moniperusteisen syrjinnän vastaista työtä koskevia toimenpiteitä.

Romanien arjessa kohtaama vihapuhe ja romanivastaisuus on romanien kokemusten mukaan lisääntynyt tuntuvasti viime vuosina. Myös valtakunnansyyttäjä Raija Toiviainen on kiinnittänyt tähän huomiota ja todennut ettei minkään ryhmän ihmisarvoa loukkaava vihapuhe nauti Suomessa sananvapauden suojaa. Oikeusministeriön vuonna 2016 julkaiseman selvityksen mukaan romanien kohtaama vihapuhe tai häirintä oli yleensä sanallisia loukkauksia, häirintää, nöyryytystä tai nimittelyä. Romanien kohtaamassa syrjinnässä on erityisen huolestuttavaa sen yleisyys julkisissa tiloissa, palvelutilanteissa ja silloin kun läsnä on lapsia. Syrjintä on yleistä myös sosiaalisessa mediassa kuten Facebookissa tai verkon julkisilla keskustelualueilla. Syrjinnän ilmoituskynnys on kuitenkin korkea sillä vain murto-osa romaneista ilmoittaa siitä jollekin taholle. Tämän on kerrottu johtuvan siitä, että erityyppistä häirintää ja syrjintää tapahtuu usein, eikä luottamus viranomaisiin asioiden eteenpäin viemisessä ole aiempien kokemusten ja kanteluprosessin pitkän keston vuoksi korkea. Eräs ilmoituskynnystä korottava tekijä on se että syrjintäepäily ei aina ylitä esitutkintakynnystä tai poliisi saattaa tietyin perustein keskeyttää esitutinnan. Syrjinnän arkipäiväistymisestä seuraa siihen tottumista ja alistumista joita voidaan molempia pitää erittäin kielteisinä ilmiöinä. Tämä saattaa ilmetä esimerkiksi joidenkin palvelutilanteiden välttelynä ja muina arjen selviytymismekanismineina.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto ja ympäristöministeriö ovat jo vuosia kiinnittäneet huomiota siihen että romanien tekemissä kanteluissa korostuvat asunnon hakuun, saantiin ja asumiseen liittyvät ongelmat joita ilmenee sekä korkotuetuilla yleishyödyllisillä että vapaarahoitteisilla asuntomarkkinoilla. Myös Ihmisoikeusliiton romanien ja maahanmuuttajien syrjintää asunnonhaussa koskevan selvityksen mukaan romanit kertovat kohdanneensa etnistä syrjintää asunnonhaussa noin 16 prosentissa hakutilanteita. Syrjinnän vastaisessa työssä onkin nykyistä enemmän kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkimustulokset osoittavat syrjinnälle alttiiden ryhmien sosioekonomisen aseman olevan merkittävä vaikutustekijä. Tutkimustulokset myös tuovat selkeästi esiin uhritutkimusten heikkouden, joka johtuu tutkittavien subjektiivisesta syrjinnän määritelmästä. (Ihmisoikeusliitto 4/2012)

Erityisen huolestuttavia asumiseen liittyviä syrjintätapauksia ovat ne joissa romanasukas yrittää muiden asukkaiden yhteistoimin ns. ”savustaa” ulos taloyhtiöstä tai naapuristosta vetoamalla väärin perusteisiin tai romanien muutto kuntaan yritetään epävirallisesti estää joko kunnan muiden asukkaiden, viranomaisten tai toisten romanien taholta. Näissä tapauksissa voitaisiin koettaa etnisten suhteiden parantamiseksi tai romaniyhteisön sisäisen syrjinnän osalta hyödyntää entistä useammin mm. sovittelua tai naapurussovittelua. Asumiseen liittyvistä syrjintätilanteista seuraa pahimmillaan mm. asunnottomuutta mutta myös taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia sekä muuta väestöä heikompia asuinolosuhteita.

Syrjintäepäily tai epäily menettelyn oikeudenmukaisuudesta syntyy erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa laiminlyödään yleinen asiakkaan ohjaus- ja neuvontavelvollisuus, yksilöä koskevaa päätöstä ei perustella riittävästi ja ymmärrettävästi tai päätöksentekomenettely ei ole avoin. Tyypillinen tällainen tilanne on työhönottomenettely jossa valitsematta jääneille hakijoille ilmoitetaan yksiselitteisesti, ettei valinta kohdistunut heihin.

Moniperusteinen syrjintä

Moniperusteisessa syrjinnässä on kyse syrjityksi tulemisesta useamman kuin yhden syrjintäperusteen perusteella. Romaninaista voidaan syrjiä esimerkiksi sekä sukupuolen ja vammaisuuden tai sekä romaniuden että seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuonna 2014 julkaiseman ”*Erilaisina arjessa*”-selvityksen perusteella romaninaiset kohtaavat arjessa selvästi romanimiehiä enemmän syrjintää sekä asumisen että työelämän alueilla.

Tasa-arvo

Vuonna 2015 uudistetun tasa-arvolain (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986) tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Tasa-arvolakia sovelletaan pääsääntöisesti kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa ja kaikilla elämänalueilla. Lakia ei sovelleta perheenjäsenten välisiin tai muihin yksityiselämän piiriin kuuluviin suhteisiin eikä uskonnonharjoitukseen liittyvään toimintaan.

Romaniasiain neuvottelukunnat ja romanijärjestöt ovat sitoutuneet edistämään toiminnassaan naisten ja miesten välistä tasa-arvoa. Kaikessa niiden toiminnassa tulee soveltaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen periaatetta jota tulee toteuttaa kaikessa toiminnan tavoitteiden asettamisessa, toimintasisältöjen suunnittelussa, valmistelussa, päätöksenteossa, toteuttamisessa sekä toiminnan vaikutusten arvioinnissa. Käytännössä tämä edellyttää kehittämään romaniasiain hallinnon ja projektien toimintatapoja, menetelmiä ja käytäntöjä sellaisiksi, että toiminnasta tulee tasa-arvoa edistävää. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen edellyttää, että virkamiehet, projektitoimijat ja romanit osaavat yhdistää sitä koskevaa tietoa ja näkemystä omaan toimintaansa, asiantuntemukseensa ja ammatillisiin käytäntöihin.

Kaikki romanipoliittisen ohjelmaa toimeenpanevat vastuutahot tekevät syrjinnän torjumiseen sekä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseen liittyvissä toimenpiteissään yhteistyötä relevanttien viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Näitä ovat esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutettu, tasa-arvovaltuutettu, Poliisihallitus ja lapsiasiainvaltuutettu.

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
89. Toteutetaan osana hanketyötä valtakunnallinen, romaneihin kohdistuvien ennakkoluulojen purkamiseen tähtäävä tiedotuskampanja romanivähemmistön näkyvyyden lisäämiseksi ja romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon tueksi.	OM, STM	tiedotuskampanja on toteutettu
90. Tiedotetaan yhteistyössä ammattiliittojen ja työsuojeluviranomaisten kanssa työsyryntää kohdanneille ole-	STM, OM, ammattiliitot, Aluehallintoviranomaiset, työsuojeluviranomaiset,	ammattiliittojen ja työsuojeluviranomaisten tiedotusta on suunnattu romaniväestölle

massa olevista oikeusturvakeinoista ja muista syrjintätilanteiden käsittelykeinoista.	kunnat	
91. Seurataan romanien huomioimista yhdenvertaisuussuunnittelussa, sitä että yhdenvertaisuussuunnitelmat sisältävät sellaisia romaneja koskevia konkreettisia toimenpiteitä joiden valmisteluun romaneja on osallistettu tai romaneja on kuultu.	OM, Ronk, kunnat	romaneja on kuultu ja osallisuus on taattu yhdenvertaisuussuunnitelmien laadinta-prosessissa
92. Vahvistetaan ihmisoikeus- ja kansalaiskasvatusta osana kulttuuristen oikeuksien edistämistä ja romaneihin kohdistuvan syrjinnän ehkäisyä.	OM, OKM, kunnat	
93. Kehitetään toimenpiteitä moniperusteisen syrjinnän torjumiseksi ja ehkäisemiseksi ja lisätään romaniväestön tietoutta moniperusteisesta syrjinnästä ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä.	OM, SM, TEM, STM, YM, OKM, kunnat	moniperusteista syrjintää ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä on kehitetty ja toteutettu
94. Kehitetään yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokoulutusten kautta romaniorganisaatioiden, paikallisromanityöryhmien ja järjestöjen valmiuksia, osaamista ja asennetyötä moninaisuuden hyväksymiseksi romaniväestön keskuudessa.	OM, STM, Ronk, järjestöt, kunnat	romaniorganisaatioille, paikallisromanityöryhmille ja järjestöille on järjestetty yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokoulutusta
95. Kiinnitetään syrjinnän kokonaisuurannan kehittämistyössä huomiota romaniväestön kohtaaman syrjinnän seurantaindikaattorien kehittämiseen.	OM/syrjinnän seurantar ryhmä	romaniväestö on huomioitu syrjinnän seurantaindikaattorityössä
96. Lisätään etnisen profiloinnin vastaista tietoa ja koulutusta.	OM, Poliisihallitus	etnisen profiloinnin vastaista tietoa ja koulutusta on saatavilla osana poliisien, vartioiden sekä muiden avainalojen ammatillista koulutusta
97. Romanipoliittisen ohjelman toimeenpanolle ja seurannalle asetetaan tasa-arvoa koskevia seurantakohteita ja sille suoritetaan sukupuolivaikutusten arviointi (nk. suvaus)	STM, THL, Ronk, Tane	tasa-arvo seuranta ja suvausarviointi on suoritettu
98. Sukupuolinäkökulma valtavirtaistetaan Suomen rakennerahasto-ohjelmatyöhön kuuluvissa hankkeissa joissa romanit ovat joko pää- tai osakohdejoukkona ja niihin liittyvä sukupuolijaoteltua tietoa hyödynnetään hankkeiden kehittämistoiminnassa.	TEM, STM, OKM, OM, tutkimuslaitokset, kunnat	sukupuolinäkökulma on valtavirtaistettu Suomen rakennerahasto-ohjelmatyöhön kuuluvissa hankkeissa ja niistä löytyy sukupuolijaoteltua tietoa kehittämistoiminnan tueksi
99. Romanijärjestöt vahvistavat yhteistyötään tasa-arvojärjestöjen ja kuntatason toimijoiden kanssa, osallistuvat yhteiskunnalliseen tasa-	Romanijärjestöt ja tasa-arvojärjestöt, kunnat	romanijärjestöjen ja tasa-arvojärjestöjen ja toimijoiden välillä on ollut ohjelmakaudella vakiintunutta yhteistyötä

arvokeskusteluun ja tiedottavat siihen liittyvistä kysymyksistä, käytänteistä sekä vaikutusmahdollisuuksista romaninyhteisössä.		
100. Laaditaan romaninaisten osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa edistävälle Phenjalipe-strategialle kansallinen toimeenpanosuunnitelma, aloitetaan sen toimeenpano sekä vuosiseuranta.	STM, Ronk, AlueRonkit, kunnat	Phenjalipe-strategian kansallinen toimeenpanosuunnitelma on laadittu ja sen toimeenpano sekä seuranta on käynnistynyt

Hyvä käytäntö:

Lisätään romanien syrjintää koskevien tapausten uutisointia ja niiden ratkaisujen näkyvyyttä mediassa.

Hyvä käytäntö:

Koulutetaan romaniväestöön kuuluvia vapaaehtoisia rikos- ja riita-asioiden sovittelijoita eri sovittelutoimistojen alueille ja erityisesti romanikeskittyminen kuntiin.

Hyvä käytäntö: Levitetään tietoa romanien kannalta laadukkaista yhdenvertaisuussuunnitelmien elementeistä sekä niiden toimeenpanosta ja seurannasta

3.6. Toimintalinja 6: Romaniväestön voimaannuttaminen ja osallisuuden vahvistaminen

”Yhteistyöstä voimaa järjestöjen palvelutyöhön”

Voimaannuttaminen merkitsee toimintaa jonka päämääränä on romanien yksilö- ja yhteisötason voimaantuminen. Yhteiskunnallinen voimaantuminen ilmenee aktiivisuutena kansalaisuutena ja osallistumisena koko yhteiskuntaa hyödyttävään yleishyödylliseen toimintaan kuten järjestötyöhön. Se näkyy myös vahvana ja pitkäkestoisena sitoutumisena omaa yhteisöä koskettavien asioiden eteenpäin ajamiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen esimerkiksi kansalaisvaikuttamisen tai politiikan keinoin.

Suomalaisten romanijärjestöjen määrä pysytteli aina 2000-luvun alkuun saakka varsin pienenä ja alueellinen jakauma pääkaupunkiseutupainotteisena, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. 2000-luvun alussa romanit kuitenkin aktivoituivat yhdistystoimintaan ja alkoivat perustaa valtakunnallisten järjestöjen lisäksi eri puolille Suomea yhä enemmän paikallisia ja alueellisia romaniyhdistyksiä. Arviolta 75% suomalaisista romanijärjestöistä kuuluu vuonna 2007 perustettuun romanijärjestöjen yhteiseen keskusliittoon Romanifoorumiin (Fintiko Romano Forum ry).

Järjestötoiminnassa piilee romanien integraation ja hyvinvoinnin sekä aktiivisen kansalaisuuden edistämässä suuria voimavaroja. Suurin osa romanijärjestöistä tekee romanijärjestöjen keskinäisen yhteistyön lisäksi arvokasta yhteistyössä myös kuntien ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Järjestöt ovat erittäin merkittävästi mukana yleistä peruspalvelujärjestelmää tehostavien erityistoimien ja positiivisen diskriminaation käytännön toteuttamisessa. Romanijärjestöjen yleishyödyllinen toiminta, oma palvelutuotanto sekä projektitoiminta mahdollistavat romaneille ja muulle väestölle suuren määrän työ-, opiskelu- ja harjoittelupaikkoja. Suomen romanijärjestöjen yleishyödyllisen toiminnan merkittävimpiä rahoittajatahoja ovat olleet RAY/STEA, eri ministeriöt, työvoimapolitiittisia projekteja tukeneet viranomaistahot, kunnat, yksityiset säätiöt ja rahastot sekä eri seurakunnat.

Romanijärjestöjen voimaannuttamistyössä on tunnistettavissa sekä kotimaisia että kansainvälisiä tarpeita. Kotimaan järjestökentän jäsenmäärää tulee kasvattaa ja romanijärjestöjen ja muiden järjestöjen välistä yhteistyötä ja järjestötyön yhteistä kehittämistä tulee lisätä. Kansainvälisellä kentällä on tarve lisätä yhteistyötä erityisesti romaninaisten ja nuorten yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja poliittisen vaikuttamisen lisäämiseksi. Vahva pyrkimys tavallisen romaniväestön voimaannuttamiseen heijastuu monilla eri tavoin romanijärjestöjen palvelutoimintaan sekä järjestötyössä käytettyihin työskentelytapoihin. Romanien integraation asteesta kertoo myös laaja osallistuminen koko kansan yhteisten järjestöjen sekä alueellisten toimielinten, kuten Etnisten suhteiden neuvottelukuntien (ETNO) toimintaan.

Toimenpide	Vastuuta- ho(t)	Seurantakohde
101.Suomen romanifoorumi järjestää vuosittain yhteistyössä romanijärjestöjen ja muiden romanityötä tekevien toimijoiden kanssa kansalliset järjestöpäivät joilla voimaannutetaan romaneja vaikuttamaan paikallisesti, tiedotetaan yhdistystoiminnan ajankohtaisista asioista, kehitetään yhdistystoiminnan laatua ja lä-	Suomen romanifoorumi, romanijärjestöt, muut järjestöt, järjestötoiminnan rahoittajat	järjestöpäivät järjestetään vuosittain järjestöpäivien osallistujamäärä kasvaa ja edustus pohja monipuolistuu

pinäkyvyyttä, keskustellaan vuorovaikutuksellisesti romanityön keskeisistä periaatteista ja työmenetelmistä ja vahvistetaan romanityön toimijoiden keskinäistä yhteistyötä ja verkostoitumista.	ja kehittäjät, AlueRonk, PRT	
102.Voimaannutetaan nuoria romanivaikuttajia aloittamaan yhteiskunnallinen aktiivisuus aiempaa aikaisemmin romaninuorten laatiman erillisen voimaannuttamis- ja vaikuttamisohjelman kautta.	STM, OKM, romanijärjestöt, nuorisojärjestöt, kuntien nuorisovaltuustot, maakunnalliset valtuuskunnat, seurakunnat	romaninuorten sekä lapsi- ja nuorisotyön ammattilaisten ja kansallisten asiantuntijoiden yhdessä laatima poikkihallinnollinen voimaannuttamis- ja vaikuttamisohjelma valmistuu
103.Järjestetään romanijärjestöille ja paikallisromanityöryhmille teemapäivinä voimaannuttamiskoulutusta joka sisältää tieto-taitoa yhdistyksen perus- ja projekti-toiminnan suunnitteluun, hallinointiin, seurantaan, yhdistystalouteen sekä viestintään liittyen.	STM, STEA, THL, romanijärjestöt	romanityön voimaannuttamiskoulutuksen teemapäiviä on järjestetty vuosittain viiden vuoden seuranta-jaksolla rekisteröityneistä romanijärjestöistä ja virallisista paikallisromanityöryhmistä vähintään 50% osallistuu viiden vuoden ohjelmakaudella johonkin teemapäivään
104.Laajennetaan romanien osallisuutta yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja osallisuustoiminnan eri muodoissa esim. puoluepoliittisessa vaikuttamisessa yhteistyössä eri puolueiden kanssa.	poliittiset puolueet ja niiden nuoris-osastot, romanijärjestöt, nuorisojärjestöt	-romaniedustajia on nimitetty alueellisen ja paikallisen osallisuustoiminnan eri toimielimiin ja romaneja kuullaan päätöksenteossa. -romanien määrä ehdokasasettelussa ja puoluepoliittisessa vaikuttamistoiminnassa lisääntyy
105.Kehitetään romanijärjestöjen ja yritysten välistä yhteistyötä yrittäjäjärjestöjen sekä ESR-hanketyön kautta ja hyödynnetään tiedotus- ja asennemuokkaustoiminnassa myönteisten yrityskokemusten voima.	yrittäjäjärjestöt, romanijärjestöt, kunnat	järjestetään romanijärjestöille, romaniryrittäjille, muille yrittäjille sekä koulutus- ja työllisyyspuolen ESR-hankkeille yhteinen tiedotus- ja verkostoitumistapahtuma
106.Voimaannutetaan romaneja vaikuttamaan paikallisesti ja alueellisesti syrjintään erilaisia vaikuttamiskeinoja ja yhdenvertaisuusmekanismeja hyödyntämällä (yhdenvertaisuussuunnitelmat ja niiden paikallinen seuranta, rikos- ja riita-asioiden sovittelu, naapurussovittelu)	OM, Ronk, AlueRonk, kunnat	analysoidaan suurimpien romanikeskittymien avainasemassa olevia yhdenvertaisuussuunnitelmia, niiden vaikuttamiskeinoja, seurantaa ja kehittämistyötä sekä kerätään ja välitetään niiden laatijoille niitä koskevaa palautetta
107.Vahvistetaan romaniyhteisössä demokratiaa, ihmisoikeuksia, yhdenvertaisuutta,	OM, STM, Ronk	aiheesta julkaistujen lehtiartikkelien määrä nousee vuositasolla sekä yleis-

tasa-arvoa ja jokaisen yksilön perusvapauksien kunnioittamista.		sissä lehdissä että romanilehdissä demokratiaa, ihmisoikeuksia, yhdenvertaisuutta sekä tasa-arvoa käsitellään vuosittain romanikentän tapahtumissa
108.Tehostetaan jo kehitettyjen osallistavien menetelmien hyödyntämistä järjestö- ja paikallisromanityössä romaneja osallistavan palvelumuotoilun tarpeisiin esim. kokemusasiantuntijoiden käyttö, Turomkoulutus, Puimala-menetelmä, MOD-toiminta	romanijärjestöt	osallistavien menetelmien soveltamisesimerkkejä romanityön eri kentillä on kuvattu osana romanipoliittisen ohjelman hyvien käytäntöjen osiota
109.Haastetaan paikallisromanityöryhmätoiminnan ja romanijärjestötyön kautta eri alojen palvelujärjestöjä mukaan romanityöhön eri puolilla Suomea.	Ronk, kunnat, romanijärjestöt	yleishyödyllisten järjestöjen osuus romanityössä kasvaa ja monipuolistuu sisällöllisesti
110.Lisätään romanijärjestöjen liittymistä ja integroitumista järjestökentän eri kattojärjestöihin	romanijärjestöt	kattojärjestöt kohdentavat toimintaansa koskevaa tiedotusta romanijärjestöille ja romanijärjestöjen jäsenyydet kattojärjestöissä lisääntyvät
111.Parannetaan suomalaisten romanijärjestöjen roolia ja etenkin naisten ja nuorten osallisuutta kansainvälisillä romanityön kentillä.	UM, romanijärjestöt	suomalaisten romanijärjestöjen edustajien laajapohjainen osallistuminen kansainvälisiin romanityön kokouksiin lisääntyy
112.Täydennetään Suomen valtion vuosittaista EU:n komissiolle toimittamaa kansallisten romanien integraatiota edistävien toimenpiteiden raportointiaineistoa romanijärjestöjen omalla varjoraportointiaineistolla.	romanijärjestöt	varjoraportointi kansallisesta romanien integraatiopolitiikasta on toteutettu ja julkaistu verkkojulkaisuna
113.Turvataan romanien osallisuus romaninyhteisöä koskevissa asioissa maakuntahallitusten päättävien toimielinten päätöksenteossa esimerkiksi kuulemismenetelyllä.	Alueronk	maakuntahallitukset huomioivat päätöksenteossaan romanien osallisuuden eri kuulemis- ja vaikuttamismekanismeja hyödyntämällä
114.Laaditaan romanijärjestötoiminnan ja muiden tahojen toiminnan tueksi tukimateriaali romanityön eettisten periaatteiden ja kestävä kehityksen turvaavien periaatteiden noudattamisesta.	Ronk, AlueRonk, romanijärjestöt	romanityön eettisiä periaatteita ja kestävä kehityksen turvaavia periaatteita käsittelevä tukimateriaali on julkaistu verkkojulkaisuna
115.Rakennetaan yhteistyötä romanijärjestöissä vaikuttavien nuorten ja muiden nuorisjärjestöjen välille järjestämällä niille romanilasten ja -nuorten vaikuttamis- ja osallisuusohjelman toimeenpanoon liittyviä kansallisia työkokouksia.	Ronk	kansallisia yhteistyökokouksia romanilasten ja nuorten vaikuttamis- ja osallisuusohjelman toimeenpanoon liittyen on järjestetty eri puolilla Suomea
116.Edistetään Phenjalipe-strategian (2014-2020) kansallisen toimeenpanon ja seu-	STM, Ronk, OM, TA-	Phenjalipe -strategian kansallista toimeenpanoa ja seuranta käsitel-

<p>rannan kautta romaninaisten ja tyttöjen voimaantumista ja poliittista aktivoitumista.</p>	<p>NE, Alue-Ronk, romanijärjestöt, puolueet</p>	<p>lään vuosittaisessa romaninaisten ja tyttöjen voimaantumis- ja aktivoitumiskokouksessa</p>
--	---	---

Hyvä käytäntö:
 STEA:n rahoittama ja alle 29-vuotiaiden ammatillista tutkintoa vailla olevien nuorten työllistymistä tukeva Paikka auki- avustusohjelma joka mahdollisti jopa kahden vuoden oppisopimustyösuhteet järjestöissä.

3.7. Toimintalinja 7: Tiedotus, viestintä ja media romanien integraation edistäjinä

”Medialla on monia eri mahdollisuuksia rakentaa myönteistä romanikuvaa ja purkaa kielteisiä stereotyyppioita”

Viestintä on keskeinen osa romaniasiain neuvottelukuntien, paikallisromanityöryhmien, romanijärjestöjen, toimivan kansalaisyhteiskunnan ja kansainvälisten romaniasiain hoidon verkostojen toimintaa. Monipuolisella, suunnitelmallisella, tavoitteellisella ja tasapainoisella viestinnällä voidaan tehostaa romanityön yhteistyöverkostojen toimintaa sekä vaikuttaa myönteisesti etnisiin suhteisiin ja romaneihin liittyviin ennakoasenteisiin. Hyvin suunniteltu ja toteutettu viestintä lisää romanityön tuntemusta ja kohottaa romanitoimijoiden profiilia, luo uusia kumppanuuksia ja tuo yhteen eri yhteistyötahoja.

Median ja erityisesti Yleisradion ylläpitämiä eri palveluita voidaan pitää yhteiskunnallisina peruspalveluina joiden tulee vastata myös romaniyhteisön tiedotustoiminnan tarpeisiin. Nykytilanne on se, että Yleisradio on ollut ainoa ohjelmantarjoaja joka on tuottanut romanisisältöjä säännöllisesti. Tämän vuoksi sen moninainen rooli romaniyhteisön tiedotustoiminnassa tulisi avata huolellisesti ja sen sisällöntuotantoa tulisi analysoida ja kehittää tavoitteellisesti entistä monipuolisempaan ja monikanavaisempaan suuntaan. Muun muassa YleAreena monia mahdollisuuksia tulisi hyödyntää aiempaa paremmin.

Viestinnän merkitys on kahtalainen: ensiksikin sen kuuluu toimia hyvänä välineenä romaniyhteisön sisäisessä tiedonvälityksessä eli viestiä oikea-aikaisesti ja asiapitoisesti romaniyhteisön kannalta ajankohtaisista ja yhteiskunnallisesti merkittävistä asioista, tapahtumista ja tilaisuuksista. Tiedottamisen lisäksi toimitustyössä tulisi analysoida romanien nykytilannetta ja siihen liittyviä kehityskulkuja. Toisaalta joukkoviestimien tehtävänä on tarjota muulle väestölle romaneja koskevaa faktatietoa, tuoda esiin romanikulttuuria, -taidetta ja -historiaa, luoda romanimyönteistä yhteiskunnallista asenneilmastoa, tiedottaa romanien kohtaamasta syrjinnästä ja tehdä romanityön kentän eri toimijoiden työtä näkyväksi. Tämän tulisi tapahtua lisäämällä suunnitelmallisesti romaniaiheiden käsitteilyn määrää ja romanien osallisuutta ja näkyvyyttä televisiossa, radiossa, sanomalehdissä sekä sosiaalisessa mediassa. Yksi keino tähän on merkittävien romanitapahtumien uutisointi ja huolellinen dokumentointi. Nämä toimenpiteet lisäävät osaltaan joukkoviestimissä esiintyvien romanien määrää ja näin piirtyvät romanikuvat heijastavat aiempaa paremmin romaniyhteisön moninaisuutta.

Toimenpide-ehdotukset	Vastuuta-ho(t)	Seurantakohteet
117.Varmistetaan, että keskeisten mediatahojen strategisissa ohjelmissa ja niiden toimeenpanosuunnitelmissa huomioidaan ruotsinkielisten, maahanmuuttajien ja saamelaiden lisäksi myös romanit	Yle	Ylen strategiassa ja toimeenpanosuunnitelmissa huomioidaan romanit
118.Käydään romaniväestön edustajien ja Yle:n yhteistyönä läpi Maria Frimanin vuonna 2011 laatima ”Romanipalveluiden suunnitelma” ja laaditaan sen pohjalta Ylen romanipalveluiden uudet tavoitteet	Yle	Ylen romanipalveluille on laadittu uudet tavoitteet vuosille 2018-2022
119.Kehitellään yhteistyössä ohjelmatuotannosta vastaavien tahojen ja tuotantoyhtiöiden kanssa romaniaiheisten ohjelmien vaikutusten ennako- ja jälkikäteisarviointia (esiku-	Yle ja muut mediat	romaniaiheisille ohjelmille on suoritettu ohjelmakauden aikana ennako- ja/tai jälkikäteisarviointia yhteistyössä romaniväestön

vana sukupuolivaikutusten arviointi).		kanssa
120.Tavoitellaan Yle:n lasten ja nuorten ohjelmien osaksi laadukkaita romanisisältöjä ja romaniosallistujia esimerkiksi Pikku Kakkoseen, Uutisluokkaan ja vastaaviin ikäluokkakohtaisiin ohjelmiin.	Yle	romanit ovat saaneet lasten ja nuorten ikäluokkakohtaisissa ohjelmissa uutta ja myönteistä näkyvyyttä
121.Turvataan Romano Mirits- radio-ohjelman asema romaniaiheisiin keskittyvänä ja säännöllisenä ohjelmana sekä kehitetään sen valtakunnallisia toimintaedellytyksiä yhteistyössä eri alue- ja paikallistoimitusten kanssa.	Yle	Romano Mirits- radio-ohjelman viikoittainen lähetysaika on pysynyt ennallaan Romano Mirits ohjelman sisällöt kattavat laajemmin myös pääkaupunkiseudun ulkopuolisia tapahtumia
122.Osallistetaan romaneja paikallis- ja alueuutisoinnissa arkisten ja tavallisten tapahtumien sekä esimerkiksi uutistoimituksissa ja juhlien uutisoinnin yhteydessä, ei vain silloin kun kyseessä on erityinen romanikulttuuriin tai -yhteisöön liittyvä aihe.	Yle, paikallisradiot ja lehdet	Ylen aluetoimituksilla ja paikallisradiolla ja -lehdissä on tavoitteellinen rooli yhtenä maakunnallisen romanien integraatiostrategian yhteistyökumppanina ja toimeenpanijana
123.Lisätään sellaisten mediasisältöjen määrää jotka tarkastelevat romanien ja muun väestön välisiä myönteisiä suhteita, romanien yrittäjyyttä, ammattitoimintaa, naapuruuksia, kumppanuuksia ja osuutta paikallishistoriasa.	Yle, paikallisradiot ja lehdet	mainittujen aiheiden osuus mediasisällöissä kasvaa
124.Lisätään romaniaiheiden käsittelyä koskevaa pohjoismaista yhteistyötä ja ohjelmavaihtoa mm. muissa Pohjoismaissa tuotettujen romaniaiheisten ohjelmien esittämistä Suomessa	Yle, Ruotsin, Norjan ja Tanskan yleisradioyhtiöt	muissa Pohjoismaissa tuotettujen romaniaiheisten ohjelmasisältöjen esittäminen Suomessa lisääntyy
125.Laaditaan esimerkiksi opinnäytetyönä analyysi olemassa olevista romanien elämää, kulttuuria ja historiaa koskevista mediasisällöistä. Tämän pohjalta tunnistetaan strategisesti tärkeitä aiheita joista tulisi tuottaa uusia sisältöjä.	Yle, media-alan oppilaitokset, tutkijat	opinnäytetyönä tai tutkimuksena laadittava romaneja koskeva mediasisältöanalyysi valmistuu ja sen sisältö on käsitelty yhteistyössä merkittävien mediatuottajien kanssa
126.Huolehditaan historiallisesti ja kulttuurisesti merkittävien romaniaiheisten dokumenttien, elokuvien ja muiden aineistojen digitalisoinnista, restauroinnista ja asianmukaisesta arkistoinnista.	Yle, museot, tutkimuslaitokset, romanijärjestöt	historiallisesti ja kulttuurisesti merkittävät romanianeistot on digitalisoitu, restauroitu ja asianmukaisesti arkistoitu
127.Keitetään romanijärjestöjen yhteistyöverkoston sisäistä ja ulkoista järjestöviestintää sen eri osa-alueilla, mutta etenkin verkossa ja sosiaalisessa mediassa.	romanijärjestöt	romanijärjestöjen myönteinen medianäkyvyys lisääntyy ja romanijärjestöjen verkkosivut ovat ajan tasalla sekä informatiiviset niiden toiminnan sisällön ja resurssien suhteen

Hyvä käytäntö:

Romaneja koskevien ohjelmasisältöjen ennako- ja jälkikäteiskomentointimahdollisuuksien kehittäminen.

Hyvä käytäntö:

Romanilasten ja -nuorten, -aikuisten ja vanhusten palvelutarpeiden ja ohjelmatoiveiden selvittäminen ja ohjelmalautteen keruu erityisesti romaneille suunnatulla asiakaskyselyllä tai asiakasraatityöskentelyllä.

3.8. Toimintalinja 8: Alueellisen ja paikallisen romanityön kehittäminen

Alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat (AlueRonk)

Alueelliset neuvottelukunnat työskentelevät viranomaisten ja romaniväestön poikkihallinnollisina yhteistyöeliminä. Toiminnan tavoitteena on kehittää romanien asemaa alueellisella ja paikallisella tasolla sekä osallistaa romaneja heitä koskevaan päätöksentekoon. AlueRonkit pyrkivät myös edistämään yhdenvertaisuutta ja torjumaan romaneihin kohdistuvaa syrjintää. Neuvottelukuntien toiminta ja asema perustuu valtioneuvoston aiempiin asetuksiin (VNA 1019/2003 ja VNA 1350/2009) sekä uuteen maakuntalakiin.

AlueRonkin toiminnan tarkoituksena on valtakunnallisen neuvottelukunnan tavoin edistää romaniväestön yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. Käytännössä tämä tapahtuu seuraamalla romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi sekä antamalla viranomaisille lausuntoja näissä asioissa. Alueellinen neuvottelukunta tekee aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, kielellisten, kulttuuristen, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi ja edistää romaniväestöön kohdistuvan syrjinnän poistamista. AlueRonk osallistuu myös pohjoismaiseen, eurooppalaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien oikeuksien edistämiseksi ja olosuhteiden parantamiseksi.

Maakunnallinen romaniasiain hoito (MAARO)

Uudessa Suomen 18 maakuntaa koskevassa maakuntalaissa romaniasiain hoito on yksi 28 maakunnille siirtyvästä tehtävästä. Jokaisessa maakunnassa tulee olla nimettynä romaniasiain hoidon vastuuvirkamies. Romaniasiain neuvottelukuntien tavoitteena on laatia erilliset maakunnalliset romanioliittiset toimenpideohjelmat (nk. MAARO-ohjelma) jotka sisältävät konkreettisia toimenpiteitä koskien romanien koulutusta, työllisyyttä, asumista ja elinympäristöä, hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, peruspalveluita, syrjintää ja moniperusteista syrjintää sekä yhdenvertaisuussuunnittelua ja-seurantaa, romaniyhteisöä voimaannuttavaa osallisuustoimintaa ja järjestöyhteistyötä. MAARO-ohjelmien laatimisessa huomioidaan uudet sote-uudistuksessa muodostetut palvelurakenteet, maakuntien ja kuntien väliset yhdyspinnat sekä kuntien keskeinen rooli sivistyspalveluiden ja muiden palveluiden tuottajina.

Tavoitteena on että jokaiselle MAARO-ohjelmalle asetetaan osana yleistä indikaattoriseurantaa maakunnalliset ja/tai kunnalliset seurantaindikaattorit joiden perusteella ohjelman toteuttamista seurataan Euroopan komission romanien integraatiota koskevaa vuosittaista maaraportointia varten. Alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat tukevat ja koordinoivat maakunnallisten romaniohjelmien laatimista, toimeenpanoa ja seurantaa yhteistyössä useamman toimialueensa maakunnan kanssa.

Paikallisromanityö (PRT)

Alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien työn ytimessä on paikallisen romaniyhteisön vahva tuntemus joka edellyttää hyviä yhteistyöverkostoja sekä jalkautuvaa kenttätöytä sillä suunnittelijat toimivat tarvittaessa kulttuurinvälittäjinä ja siltana muiden viranomaisten sekä romanien välillä.

Monilla paikkakunnilla on ollut vakiintunutta paikallisromanityöhön liittyvää yhteistyötä romaniväestön ja viranomaisten välillä jo vuosikymmeniä. Tyypillisesti yhteistyötä on tehty esimerkiksi eri-

laisten tapahtumien järjestelyissä ja romanien huomioimiseksi alueellisissa kehittämishankkeissa. Virallisia AlueRonkin tai kuntalaisaloitteen aloitteen pohjalta nimettyjä paikallisromanityöryhmiä (PRT) on toiminut Suomessa jo vuodesta 2002 eri puolilla maata. Tällä hetkellä työryhmiä toimii noin 20 paikkakunnalla joista osalla on ollut myös palkattuja työntekijöitä. PRT-paikkakunnilla tai kuntayhtymissä romanien lukumäärä vaihtelee välillä 60 - 1000. Koska romanien asiat koskettavat useita viranomaistahoja, on erityisen tärkeää, että ryhmässä ovat edustettuina kaikki keskeiset tahot mm. sosiaali- ja terveystoimi, opetus- ja kulttuuritoimi, työvoimaviranomaiset ja seurakunta. Paikkakunnan romanit valitsevat keskuudestaan, n. 2 – 4 edustajaa joista osa voi kuulua kunnan tai kaupungin työntekijäkuntaan tai romanien parissa työskenteleviin järjestöihin.

Paikallisromanityön toiminnan lähtökohtana on toiminnan käytännönläheisyys ja merkityksellisyys paikalliselle romaniväestölle ja heidän osallistumismahdollisuuksiensa kehittäminen omien elinolojen kehittäjinä. Toiminnassa tärkeitä periaatteita ovat osallisuus, aktiivisuus, yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys sekä dialogisuus ja yhdessä määritellyt prioriteetit. Erityisen tärkeää on ennakkoluulojen ja stereotyyppien poistamiseen tähtäävä aktiivinen tiedottaminen ja jatkuva vuoropuhelu viranomaisten ja romanien välillä. Toiminnan tavoitteena on romanikysymysten valtavirtaistaminen osaksi muuta paikallista ja alueellista kehittämistoimintaa sekä koko väestölle yhteisiä palveluita. Tämä edellyttää yleensä uuden toimintakulttuurin ja kumppanuuksien luomista paikallistasolle. Paikallisromanityön taloudelliset resurssit muodostuvat kunnallisista toimintamäärärahoista, valtakunnallisten, alueellisten ja kunnallisen kehittämishankkeiden erityisrahoituksista ja järjestökentän resursseista sekä muista erikseen haettavista määrärahoista ja avustuksista.

Toimenpide-ehdotukset	Vastuutaho(t)	Seurantakohde
127. Alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat laativat toimintansa tueksi sekä toimikausikohtaiset että vuosittaiset toimintasuunnitelmat ja vastaavat niiden toimeenpanosta toteuttaen niiden seurannan sekä vuosiraportoinnin valtakunnalliselle romaniasiain neuvottelukunnalle.	AlueRonk	toimintasuunnitelmat ja vuosiraportit on tehty ja toimitettu valtakunnalliselle neuvottelukunnalle
128. Edistetään romaniväestön osallisuutta huolehtimalla romaniedustajien nimeämisestä yleisiin maakunnallisiin, alueellisiin, paikallisiin ja muihin edustuksellisiin toimielimiin kuten vanhusneuvostoihin ja nuorisovaltuustoihin.	Maakunnat, kunnat, AlueRonk	romanit ovat edustettuina yleisissä maakunnallisissa, alueellisissa, paikallisissa ja muissa edustuksellisissa toimielimissä
129. Alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien vastuumaakunnat osoittavat säädetyn mukaisesti sen käyttöön työntekijäresurssit, toimintamäärärahat sekä muut tarvittavat resurssit jotka mahdollistavat virka- ja neuvottelukuntatyön useamman maakunnan ja kuntien yhteisenä koordinaatiotahona huomioiden alueen romaniväestön määrän ja alueellisen jakautumisen.	Maakunnat	AlueRonkkien työntekijäresurssit, toimintamäärärahat ja muuta tarvittavat resurssit vastaavat toiminnan tarpeita
130. Aktivoidaan romaneja osallistumaan oman alueensa poliittiseen ja yhteiskunnalli-	AlueRonk, maakunnat,	AlueRonkit ovat suunnanneet poliittista ja yhteis-

seen toimintaan lisäämällä sellaista tiedotusta ja koulutusta joka parantaa tietoisuutta siitä mikä on romanien oman osallisuuden merkitys romaneja koskevalle päätöksenteolle.	kunnat	kunnallista toimintaa koskevaa tiedotusta romaniväestölle
131. Alueellinen romaniasiain neuvottelukunta järjestää ajankohtaisia asioita ja romanipoliittista vaikuttamista koskevia kuulemistilaisuuksia eri kunnissa ja eri puolilla maakuntaa.	AlueRonk	AlueRonk on järjestänyt ohjelmakaudella romanipoliittisia kuulemistilaisuuksia eripuolilla toimintaluuettaan
132. Alueellinen romaniasiain neuvottelukunta neuvoo ja ohjaa osana asiakastyötään romaneja erilaisissa viranomaispäätöksiin liittyvissä muutoksenhakuprosesseissa.	AlueRonk	erilaisista muutoksenhakuprosesseista on tiedotettu asiakkaiden puhelinneuvonnassa ja tapaamisissa
133. Alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat tukevat maakunnallisten MAARO-ohjelmien suunnittelua ja kehittämistä sekä niiden toimeenpanon seuranta.	AlueRonk	maakunnalliset MAARO-ohjelmat on laadittu yhteistyössä AlueRonkkien kanssa
134. Alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat ovat aloitteellisia kunnallisten paikallisromanityöryhmien perustamisessa ja tukevat niiden työskentelyä.	AlueRonk	Alueronkit ovat laatineet kunnille PRT- toiminnan käynnistämisalotteita ja seuranneet niiden työskentelyä sekä osallistuneet niiden toimintaan.
135. Paikallisromanityöryhmät laativat vuosi- ja/tai toimintakausikohtaiset toimintasuunnitelmat ja seuraavat niiden toimeenpanoa vuosittain.	PRT, kunnat	PRT:t ovat laatineet toimintasuunnitelmat ja seuranneet niiden toimeenpanoa
136. Paikallisromanityöryhmätoiminta mallinetaan ja siihen liittyvät hyvät käytännöt kootaan toimintaa ja sen merkitystä esittelevään verkkojulkaisuun.	Ronk, AlueRonk, PRT-ryhmät, kunnat	PRT- toiminnan monia toteutusmuotoja on mallinnettu ja niitä koskeva verkkojulkaisu on saatavilla www.romani.fi - sivustolla
137. Romaniasiain suunnittelijat tukevat sellaisten alueellisten, kansainvälisten ja paikallisten projektien ja hankkeiden suunnittelu- ja ohjausryhmiä joiden kohdejoukko romanit ovat (esim. STEA, ESR- ja EAKR-hankkeet sekä työvoimapoliittiset hankkeet).	AlueRonk, STEA, ESR- ja EAKR-hanketoimijat	romaniasiain suunnittelijat ovat osallistuneet oman alueensa projekti- ja hanketyön tukemiseen esimerkiksi ohjausryhmien jäsenenä
138. Alueellinen romaniasiain neuvottelukunta tukee romanien kannalta merkittävää tutkimus- ja kehittämistoimintaa esimerkiksi konsultoivana yhteistyökumppanina.	AlueRonk	AlueRonkkeja on konsultoitu tutkimus- ja kehittämistoimintaan liittyen
139. Romaniasiain neuvottelukunta ja maakunta selvittävät mitkä ovat uudessa kunta- ja maakuntarakenteessa romaniasiain hoitoa koskevat tehtävät, roolit ja vastuunjaot.	AlueRonk	AlueRonkit tuntevat uudessa kunta- ja maakuntarakenteessa romaniasiain hoitoa koskevat tehtävät, roolit ja vastuunjaot
140. Valtavirtaistetaan romaniasioiden kehityksen seuranta soveltuvin osin osaksi alu-	STM, aluehallinto, kunnat	romaniasiain hoidon ja kehityksen seuranta on

<p>eellisiä ja kunnallisia ennakointi- ja jälkikäteisarviointia (mm. Evas- menettely), hyvinvointikertomuksia ja yhdenvertaisuus- sekä tasa- arvosuunnittelua (Suvas- menettely)</p>		<p>valtavirtaistettu osaksi alueellisia ja kunnallisia ennakointi- ja jälkikäteisarviointeja, hyvinvointikertomuksia sekä yhdenvertaisuus- ja tasa- arvosuunnittelua</p>
--	--	--

Hyvät käytäntö:

Kuntien toteuttama paikallisromanityöryhmätoiminta (PRT)

3.9. Toimintalinja 9: Kansainvälinen romanityö

Suomen eurooppalainen romanipolitiikka

Romanit ovat yksi suurimmista syrjinnän kohteeksi joutuvista väestöryhmistä Euroopassa. Suurin osa romaneista elää köyhyysrajalla ja romaneihin kohdistuva vihapuhe sekä väkivalta ovat lisääntyneet. Koulutettujen romanien työllistyminen on erittäin vaikeaa voimakkaiden ennakkoluulojen vuoksi. Työllistymisen esteet murentavat romanien koulutustason saavutettua edistymistä ja luottamusta inklusiotoimenpiteisiin. Romanien sosiaalinen asema ja syrjintä ovat jääneet julkisessa keskustelussa maahanmuuttoteemojen jalkoihin. Eri maissa asuvien romanien vaikutusmahdollisuudet kansallisten päätöselinten kautta ovat usein hyvin heikot, jolloin Eurooppa-tason vaikuttamisen merkitys korostuu.

Suomen romanipolitiikka keskittyy vaikuttamistyöhön eurooppalaissa instituutioissa. Lisäksi romanien oikeuksia edistetään myös YK:n ihmisoikeusjärjestelmän ja Suomen YK:lta saamien ihmisoikeussuosituksen avulla. Suomi on johtavia eurooppalaisen romanipolitiikan poliittisia ja taloudellisia tukijoita. Suomen kansainvälisessä romanipolitiikassa korostetaan sekä sosiaalisten olojen parantamista, romanien yhdenvertaisia oikeuksia ja osallisuutta. Suomi on tukenut erityisesti romaninaisten aseman ja oikeuksien parantamista Euroopassa. Suomen johtavana toiminta-ajatuksena ja viestintä on ollut, eurooppalaisten järjestöjen romanipolitiikkaa tulee tehdä romaneja ja romanijärjestöjä kuullen. Suomen toimintaa on ohjannut Valtioneuvoston periaatepäätös, jonka johdosta laadittiin vuonna 2011 Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja¹. Käsikirjan lähtökohdat ja periaatteet ovat edelleen ajankohtaisia.

Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan painopisteitä ovat:

- 1) Romanien työllistymisen esteiden purkaminen
- 2) Eurooppalaisen romanipolitiikan välineiden uudistaminen, digitalisaation ja teknologian ja sosiaalisten innovaatioiden hyödyntäminen romanien osallisuuden lisäämistä
- 3) Eurooppalaisten järjestöjen romanipolitiikan ja romanien vaikutusmahdollisuuksien vahvistaminen
- 4) Romaninaisten voimavaraistaminen ja omaehtoisen toiminnan tukeminen kaikilla tasoilla
- 5) Perus- ja ihmisoikeusnäkökulman vahvistaminen osana eurooppalaista romanipolitiikkaa.

Painopiste 1. Romanien työllistymisen esteiden purkaminen

Kansallisessa ja Eurooppalaisessa romanipolitiikan painopiste tulee kohdistaa koulutetun romaniväestön työllistymisen edellytyksiin. Kansalliset romanistrategiat ovat keskittyneet romanien koulutusasteen parantamiseen ja tästä on saatu myönteisiä tuloksia Suomessa ja Euroopassa. Romanien työllistyminen on kuitenkin pullonkaula, joka murentaa uskoa koulutukseen ja romanien osallisuuden lisäämiseen. Työllistymiseen vaikuttavat ennen kaikkea romaneihin kohdistuvat voimakkaat ennakkoluulot. Romaniväestön työllisyyden esteiden purkaminen, asenteisiin vaikuttaminen ja uusien yhteistyömallien rakentaminen työnantajiin ja yrittäjiin on ratkaisevaa romanien osallisuuden tosiasialliselle parantamiselle ja muiden toimenpiteiden vaikuttavuudelle.

¹ SUOMEN TAVOITTEET EUROOPPALAISEN ROMANIPOLITIIKAN EDISTÄMISEKSI Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja Työryhmäraportti 24.3.2011

<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=73150&GUID=%7B594CA93F-1E92-40C4-96C1-B2A55F34D6FE%7D>

Painopiste 2. Eurooppalaisen romanipolitiikan välineiden uudistaminen, digitalisaation ja teknologian ja sosiaalisten innovaatioiden hyödyntäminen romanien osallisuuden lisäämisessä

Euroopan unioni on valmistelemassa uusia linjauksia Kansallisten romanistrategioiden post-2020 vaiheeseen. Suomen tulee edistää aktiivisesti muilla politiikan alueilla käyttöönotettavien välineiden hyödyntämistä myös romanien osallisuuden edistämiseksi. Suomen tulee selvittää esimerkiksi teknologian ja digitalisaation hyödyntämisen mahdollisuudet useilla romanipolitiikan toiminnan alueilla. Sosiaalisten innovaatioiden kehittäminen ja levittäminen voivat tosiasiallisesti parantaa romanien elinolosuhteita paikallisella tasolla nopeasti ja vaikuttavasti.

Painopiste 3: Eurooppalaisten järjestöjen romanipolitiikan ja romanien vaikutusmahdollisuuksien vahvistaminen

Euroopan unionilla (EU), Euroopan neuvostolla (EN) sekä Euroopan yhteistyö- ja turvallisuusjärjestöllä (ETYJ) on kullakin omat romanistrategiansa sekä niihin liittyvää hanketoimintaa. EU:n puitekehys täydentää syrjimättömyyttä ja perusoikeuksia koskevia EU:n säädöksiä ja politiikkoja, ja että puitekehysten pohjalta jäsenmaissa on laadittu omat kansalliset romanistrategiat, joiden täytäntöönpanoa Euroopan komissio arvioi. Vuoden 2016 joulukuussa annetuissa neuvoston päätelmissä (14294/16) romanien integraatioprosessin nopeuttamisesta vahvistettiin jäsenmaiden antamin sitoumuksin ja kehoitettiin laatimaan EU:n puitekehystä koskeva väliarviointi. Suomi tukee jatkossakin komission jatkuvia ja aktiivisia toimia jäsenvaltioiden kansallisten romanistrategioiden seurannassa, tehokkaan toimeenpanon ja jäsenvaltioiden keskinäisen vuoropuhelun tukemisessa. EU tukee romanien integraatiota rahallisesti erityisesti rakennerahastojensa kautta

Euroopan unionin romanistrategian muotoilemisen ja seurannan väline on vuonna 2008 perustettu *Platform for Roma Inclusion* joka kokoaa yhteen komission, kansallisten hallitusten sekä kansainvälisten järjestöjen ja romanijärjestöjen edustajat. Sitä johtaa kulloinenkin EU:n puheenjohtajamaa. Platformin tarkoituksena on stimuloida osallistujien välistä yhteistyötä ja romanien inkluusiopolitiikkaan sekä käytännön toimenpiteisiin liittyvien hyvien käytäntöjen jakamista.

Euroopan komissio otti vuonna 2011 käyttöön EU:n jäsenmaiden romanienintegraatiostrategioita ohjaavan viitekehysten *EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020* joka keskittyy neljälle avainalueelle: koulutukseen, työllisyyteen terveydenhuoltoon ja asumiseen. 28 jäsenvaltiota on tämän strategian mukaisesti perustanut kansallisen romaniasiain yhteyspisteen ja nämä sekä muut EU- maat ovat kehittäneet erityisiä romanien integraatiota tukevia toimenpiteitä ja kansallisia toimenpideohjelmia.

Euroopan neuvoston tehtävänä on ihmisoikeuksien ja demokratian edistäminen ja Suomi on korostanut sen romanipolitiikan oikeuslähtöisyyttä sekä romanijärjestöjen kansallisten ja kansainvälisten vaikutusmahdollisuuksien vahvistamisen tärkeyttä. ETYJ:n demokratia- ja ihmisoikeustoimiston yhteydessä toimiva romaniyksikkö tuottaa tietoa ja koulutushankkeita romanipolitiikan tueksi ja Suomi tukee sen eri toimintamuotoja. Tuloksellisempi romanipolitiikka edellyttää eurooppalaisten järjestöjen yhteistyötä niiden omia vahvuuksia hyödyntäen.

Toimenpide-ehdotus	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
141. Suomi tukee aktiivisesti eurooppalaisten hallitustenvälisten järjestöjen romanistrategioiden kehittämistä ja toimeenpanoa	UM, STM, muut viranomaiset	Suomen edustajien osallistuminen romanistrategioiden kehittämistä ja toimeenpanoa edistäviin hallitusten välisiin työkokouksiin
142. Suomi nostaa esiin romanijärjestöjen ja muiden romanien asioita ajavien järjestöjen vaikutusmahdollisuuksia hallitustenvälisissä järjestöissä	UM, STM, OM, muut viranomaiset omilla toimialoillaan	Kokousvaikuttaminen, tilaisuudet, järjestöjen tuki
143. Suomen edustustot pitävät yhteyttä romanijärjestöihin ja viranomaisiin ja vahvistavat niiden välistä yhteistyötä hyödyntäen Suomen omia kokemuksia ja hyviä käytänteitä	UM/edustustot, STM	Yhteydenotot, tilaisuudet, raportit kansallisista romanipolitiikoista
144. Tehdään tunnetuksi romanien oikeuksia vahvistavien YK:n ja eurooppalaisten sopimusten sisältöä ja Suomen saamia suosituksia	UM, OM, ministeriöt vastuualueittain	Tilaisuudet, tietoaineistot, seurantaraporttien tiedot
145. Annetaan tukea romaniedustajien ja asiantuntijoiden eurooppalaiseen osallistumiseen ja asiantuntijatyöhön	UM, STM, OKM, OM, SM, YM, TEM	Annettujen tukien taso, tuettujen henkilöiden määrä, raportteihin sisältyvät vaikuttavuusarviot
146. Suomi tekee yhteistyötä Suomeen saapuvien romanitaustaisten EU-kansalaisten aseman parantamiseksi Suomen viranomaisten ja romanijärjestöjen sekä kehitysyhteistyön eri toimijoiden kanssa.	STM, SM, UM	Yhteistyö lähtömaiden ja Suomen viranomaisten kanssa on toteutunut sekä Suomessa että tilaisuuksina lähtömaissa
147. Suomi vahvistaa romaniasiain pohjoismaista yhteistyötä osana Pohjoismaiden neuvoston toimintaa.	Pohjoismaiden neuvosto, STM, Ronk	romanikysymyksiä on käsitelty osana Pohjoismaiden neuvoston toimintaa
148. Julkaistaan suomen, ruotsin, englannin ja romanikielinen esite Suomen eurooppalaisesta romanipolitiikasta	UM, STM	esitteen tuottaminen ja siitä saatu palaute
149. Vahvistetaan Euroopan alue- ja paikallisviranomaisten vastuuta romanien inklusiostrategioiden toimeenpanosta lisäämällä niiden välistä yhteistyötä esimerkiksi Euroopan alueiden komitean toiminnan kautta	Alue- ja paikallisviranomaiset, AK, Kuntaliitto, SM	kuulemiset, temaattiset tapahtumat, verkkokyselyt

150.Lisätään tietoutta YK:n kestävän kehityksen tavoitteista ja alataavoitteista (Sustainable development goals SDG). Edistetään niiden mukaisen kansallisen Agenda 2030- toimintasuunnitelman toimeenpanoa sekä siihen liittyvien seuranta- ja vastuumekanismien toimintaa.	STM	kansallisessa Agenda 2030- toimintasuunnitelman toimeenpanossa on huomioitu romanit
--	-----	---

Painopiste 4: Romaninaisten voimavaraistaminen ja omaehtoisen toiminnan tukeminen kaikilla tasoilla

Romaninaisten sosiaalinen asema on selkeästi heikompi kuin naisten keskimäärin ja monesti heikompi kuin romanimpiesten. Työllistymisen kynnys on korkeampi ja terveystilanne heikompi. Myönteistä on lukutaidon ja koulutusasteen nousu. Romaniperheiden heikko taloustilanne, ennen aikuisikää tapahtunut perheen perustaminen, naisiin kohdistuva väkivalta ja vaikutusmahdollisuuksien puute heikentävät niin ikään romaninaisten asemaa.

Naisten oikeudet sekä kaikkein heikoimmassa asemassa elävien ja moniperusteisen syrjinnän kohteeksi joutuvien väestöryhmien oikeudet ovat Suomen ihmisoikeustoiminnan painopisteitä. Suomen eurooppalainen romanipolitiikka on painottunut yhä enemmän romaninaisten aseman ja oikeuksien parantamiseen ja tätä painotusta tullaan edelleen vahvistamaan. Suomessa vuonna 2013 järjestetty eurooppalainen romaninaisten konferenssi edisti eurooppalaisen romaninaisten strategian kehittämistä. Suomi on tukenut strategian jatkotyötä sekä EN:n romaniyksikön toimintaa romaninaisten aseman parantamiseksi. Ministeriöt ovat antaneet tukea suomalaisten romaninaisten osallistumiselle eurooppalaisiin kokouksiin ja puhetilaisuuksiin. Suomalaisten romanitoimijat vaikuttivat keskeisesti romaninaisten järjestöjä kokoavat IRWN-Phenjalipe- järjestön muodostumiseen.

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
151.Jatketaan osallistumista ja tukea Euroopan romaninaisten Phenjalipe -strategian toimeenpanolle	UM, STM	Konferenssiosallistuminen, tukipäätökset
152.Painotetaan EN:n sihteeristön ja CAHROM:in toiminnassa romaninaisten ja lasten oikeuksien huomioimista	UM, STM	Kokousosallistuminen, tilaisuudet
153.Sisällytetään romaninaisten oikeuksiin ja asemaan liittyviä kysymyksiä Suomen järjestämiin tilaisuuksiin EU:ssa, EN:ssa ja ETYJ:ssä sekä edustustojen kanssa maatasolla	UM, STM, Suomen ulkomaanedustustot	Tilaisuuksien ja tuettujen romanasiantuntijoiden/-puhujien määrä; jälkiraporttien vaikutusarviot
154.Suomen YK:ltä ja eurooppalaisilta ihmisoikeuselimiltä saamien suositusten seuranta	UM, OM, RONK, ministeriöt omilla vastuualueillaan	Seurantaraporttien ja Suomen vastauksien sisältämät tiedot
155.Tehdään tunnetuksi ja hyödynnetään EU:n perusoikeusviraston ja muiden tuottamaa tutkimustietoa romaninaisten asemasta	RONK, STM, UM, OM,	

Painopiste 5: Perus- ja ihmisoikeusnäkökulman vahvistaminen osana eurooppalaista romanipolitiikkaa

Suomi on perinteisesti ulkopolitiikassaan ja muussa kansainvälisessä toiminnassaan ollut aktiivinen ihmisoikeuksien puolustaja. Romanipolitiikassa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmaa ovat nostaneet esiin romanijärjestöt ja –aktivistit, sekä Euroopan Unionin komissio enenevässä määrin. Osana Suomen kansainvälistä romanipolitiikkaa on luontevaa, että Suomi aktiivisesti myös tukee ihmisoikeuspainotteisia aloitteita ja toimenpiteitä.

Syrjinnän kieltävä lainsäädäntö EU-jäsenmaissa koskee myös romaneita, mutta sen toimeenpano on Euroopan tasolla tarkasteltuna erittäin vaihtelevaa ja puutteellista. EU-komissio teetti vuonna 2017 raportin, jossa vertailtiin lainsäädäntöä ja niiden soveltamista EU-maissa. Arvion mukaan kaikissa jäsenmaissa lainsäädännössä ja sen toimeenpanossa oli puutteita, vaikka syrjinnän vastainen lainsäädäntö koskee myös romaneita. Raportissa todettiin, että arjen tasolla Euroopan romaniryhteisöt ovat edelleen kaikkein syrjityimpien ryhmien joukossa ja syrjintä vaatii merkittäviä ponnisteluja eri toimijoilta. Syrjintä ulottuu koulutukseen, asumiseen, elinoloihin ja työelämään, ja näyttäytyy sekä segregaationa että yhdenvertaisten mahdollisuuksien puutteina.

Romanien kohtaamasta syrjinnästä on olemassa paljon kerättyä tietoa niin Euroopan tasolla, esim. EU:n perusoikeusvirasto FRA:n keräämänä, kuin jäsenmaissakin. Kerättyä tietoa on tärkeää hyödyntää tietopohjaisen päätöksenteon välineenä, koska siten toimenpiteet voidaan kohdentaa oikein ja tehokkaasti.

Toimenpide	Vastuutaho(t)	Seurantakohte
156. Tehdään tunnetuksi ja hyödynnetään EU:n perusoikeusviraston ja muiden tuottamaa tutkimustietoa romanien kohtaamasta syrjinnästä	RONK, STM, UM, OM, FRA	
157. Pyritään vahvistamaan syrjintä- ja PIO-näkökulmaa EU:n romanipolitiikassa (rahoitusohjelmat, verkostot ja työryhmät)	RONK, STM, UM, OM	Aiheeseen liittyvät hankkeet EU-tasolla
158. Pyritään hyödyntämään EU-rahoitusta syrjivien rakenteiden tunnistamiseksi ja niiden purkamiseksi (esim. Sanoista tekoihin 2- hanke, Wise Moves from Discrimination –hakemus/REC-ohjelma)	RONK, OM	hankkeita on suunniteltu eri ministeriöissä sekä hanketoimijoiden taholla ja niille on haettu EU- rahoitusta
159. Vahvistetaan syrjinnän vastaista työtä EU-maissa tukemalla ihmisoikeustyötä tekeviä romanijärjestöjä	UM/ Suomen ulkomaan edustustot	ihmisoikeustyötä tekeville järjestöille on kohdennettu tukea

4. OHJELMAN TOIMEENPANO- JA SEURANTASUUNNITELMA

4.1. Ohjelman toimeenpano- ja seurantasuunnitelma

Ohjelman tavoitteiden toteutuminen riippuu keskeisesti poliittisesta tahdosta ja halukkuudesta kehittämistoimenpiteiden toteuttamiseen. Lisäksi merkityksellisiä ovat kehittämistoimenpiteiden yhtäaikaisuus, käytettyjen rahoitusinstrumenttien valinta, toimeenpanoon kohdennetun rahoituksen määrä ja jakautuminen eri hallinnonaloille sekä - tasoille. Keskeisimpiä laadun takeita ja toimeenpanon onnistumisedellytyksiä ovat kuitenkin romaniväestön ja eri järjestöjen sekä viranomaistahojen oma aktiivisuus ja sitoutuminen sekä erilaisten yhteistyörakenteiden kehittyminen näiden toimijoiden välille. Tulokset ja niiden kestävyys ovat sidoksissa valtavirtaistamistoimien tehokkuuteen sekä määräaikaisten ja kohdennettujen kehittämistoimenpiteiden tuloksellisuuteen ja niiden vakiinnuttamistoimenpiteiden onnistumiseen. Toisaalta ohjelman onnistumiseen vaikuttavat myös useat muut meneillään olevat uudistukset kuten sosiaali- ja terveystalouden sekä maakuntahallintouudistukset, ammatillisen koulutuksen yleisreformi, aloittelevan yrittäjyyden tuen kehittäminen, aktivoiva työtömyysturva ja toimeentulotukiudistus sekä tulossa oleva asumistukiudistus.

Romanipoliittiselle ohjelmalle laaditaan erillinen viestintäsuunnitelma ja ohjelmasta järjestetään sen käynnistyessä tiedotustilaisuuksia sekä alueellisille että paikallisille viranomaisille, romanijärjestöille ja romaniväestölle yhteistyössä alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien kanssa.

Ohjelman seuranta jakaantuu kolmeen osaan: viiteen vuosiseurantaan, puoliväliseurantaan sekä avainindikaattoriseurantaan (ns. scoreboard- malli). Lisäksi tulisi jatkossa pohtia indikaattoriseurannan hankkeistamisen mahdollisuutta, jotta romanien integraation seurannassa pystyttäisiin lähestymään yleistä tavoitteellisuuden ja tuloksellisuuden seurannan ja arvioinnin tasoa.

1) Ohjelman vuosiseurannat

Romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon vuosien 2018-2022 korkean prioriteetin toimenpiteet sijoitetaan lopullisessa ohjelmassa kunkin toimintalinjan alkuun ja merkitään merkillä P.

Ohjelman toimeenpanon vuosiseurantaryhmänä toimii valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta. Seurannassa hyödynnetään Euroopan komissiolle vuosittain online- järjestelmässä toimitettavaa maaraporttia. Suomi pilotoi kyseistä raportointitapaa jo vuoden 2015 osalta ja laajensi vuoden 2016 raportin kattamaan kaikki temaattiset osa-alueet. Vuosien 2018-2022 Romanipoliittista ohjelmaa monipuolistettiin sisällöllisesti ja sen toimintalinjat sovitettiin paremmin vastaamaan paremmin kyseistä seurantavälinettä. Tulevaisuudessa raportoinnin online-järjestelmää kehitetään niin että se tulee tarjoamaan yhä enemmän sekä laadullista että määrällistä ja vertailukelpoista tietoa eri maiden integraatiotoimenpiteiden kohdentumisesta, eri rahoitusmuotojen hyödyntämisestä, toimenpiteiden volyymin ja tuloksista. Tässä seurantamuodossa on sisäisen seurannan lisäksi myös ulkoisen arvioinnin elementtejä sillä komissio analysoi saamansa raportit ja tarjoaa kullekin maalle yksilöllistä maapalautetta sekä kokonaisanalyysin tilanteesta Euroopan laajuisesti. Maaraportoinnin vastaavuutta todellisuuden kanssa seurataan myös kansalaisjärjestöille suunnattujen dialogikokousten, Euroopan neuvoston teettämien varjoraportointien sekä Euroopan perusoikeusvirasto FRA:n tutkimusten ja useiden muiden täydentävien arviointimuotojen kautta.

2) Ohjelman puoliväliseuranta

Ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman väliaikaseurannassa vuonna 2014 käytettyä Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen kehittämää seurantavälinettä käytetään myös uuden ohjelman väliarvioinnissa vuonna 2020. Tämän seurannan pohjana on Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (OHCHR) kehittämä kansallisesti sovellettava malli ihmisoikeusindikaattoreista. Tämä nk. liikennevalomalli kuvaa havainnollisesti kokonaisten toimintalinjojen ja yksittäisten toimenpiteiden toimeenpanon vaihetta ja vastuutahojen kokonaisvastuiden toteutumista. Alla esimerkki seurantataulukon osasta:

Toimintalinjaus: Romanilasten osallistumisen lisääminen varhaiskasvatuksessa

Toimenpide	Vastuutaho(t)
156. Huomioidaan romanilapset varhaiskasvatuksen suunnitelmissa ja uudistettaessa varhaiskasvatuksen perusteet.	OKM: VASU- suunnittelu ja perusteudistus
157. Lisätään tietoa romanikulttuurista varhaiskasvatushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutukseen.	OKM
158. Tuetaan sijaishuollon piirissä olevien romanilasten kasvatusta ja oikeuksia omaan kieleen ja kulttuuriin.	STM
159. Vahvistetaan romanikielen ja -kulttuurin tuntemusta ja romanilasten valmiuksia kannustamalla kuntia palkkaamaan romanitaustaisia varhaiskasvattajia ja romanikulttuurinohjaajia päiväkoteihin sekä käynnistämällä kielipesätoimintaa.	OKM: kielipesätoiminnan osalta toteutunut joissakin kunnissa, mutta toiminta lopunut useimmissa erillisrahoituksen loputtua. Vakituksia romanityöntekijöitä on varhaiskasvatuksessa vielä liian vähän.

3) Toimintalinjakohtainen avainindikaattoriseuranta (nk. scoreboard)

Romaniväestön tilannetta, integraatiota ja sen edellytyksiä kuvaavia avainindikaattoreita seurataan mahdollisuuksien mukaan läpi koko ohjelmakauden. Tällaisten kvantitatiivisten indikaattoreiden asettaminen on suomalaisessa kontekstissa kuitenkin erittäin haastavaa koska Suomessa vältetään turvallisuussyistä kaikenlaista etniseen taustaan liittyvää rekisteröintiä. Joitain avainindikaattoreita on kuitenkin löydettävissä ja seurattavissa. Ne on koottu alla olevaan seurantatauluun toimintalinjoittain. Tämä seurantatapa antaa viitteitä indikaattoreihin liittyvistä muutoksista ja kehityksestä valituilla tarkasteluväleillä.

Toimintalinjakohtainen indikaattori	Seurantakohteet	Datalähde	Seuranta-ajankohta ja arvo 1	Seuranta-ajankohta ja arvo 2	Muutos
Koulutus: niiden kuntien määrä joissa on laadittu hanketoiminnan pohjalta tai osana muuta kehittämistoimintaa romanien perusopetuksen kehittämisen suunnitelma ja sen seuranta	suunnitelma toimeenpano seuranta	kunnat			
Työllisyys: ESR- hankkeisiin osallistuneiden romanien määrä (miehet/naiset/ eri ikäryhmät)	sukupuolijaottelu ikäryhmäkohtainen jaottelu	TEM			
Työllisyys:	valitut seurantakoh-	TEM			

Työ- ja elinkeinoministeriön teettämän romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämistä koskevan tutkimuksen ”Romanien pitkä matka työn markkinoille.” (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 22/2008) seurantakyselyn tai -tutkimuksen toteuttaminen	teet				
Työllisyys: romanijärjestöissä ja romanihankkeissa työskentelevien henkilöiden lukumäärä, ikäjakauma, sukupuoli ja etninen tausta					
Romanikieli: perusopetuksen romanikielen opiskelijoiden määrä		OPH			
Romanikieli: julkaistujen romanikielen oppimateriaalien määrä		OPH			
Romanitaide: romanitaidetuotantojen, näyttelyiden ja konserttien määrän kehitys		OKM, Taike			
Tasa-arvo: romaninaisten, -miesten ja alle 30-vuotiaiden osuus romanijärjestöjen hallitusten jäsenistä ja työntekijäkunnasta sekä romaniasiain hoidon vastuuvirkamiehistä	prosenttiosuus				
Syrjintä: romanien yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon tekemien kanteluiden määrä eroteltuna asiakohteisesti	kanteluiden määrä				
Syrjintä: Kouluterveystutkimuksen perusopetusikäisten kiusaamiseen liittyvä seurantatieto	kiusaamista kokeneiden romanivas- taajien lukumäärä	THL			
Syrjintä: Oikeusministeriön syrjintää koskevan kansallisen seurantajärjestelmän romaneja koskevat tiedot		OM			
Syrjintä: Poliisihallituksen selvitys romaneihin kohdistuneiden syrjintärikosilmoitusten määrästä ja niiden etenemisestä esitutkinnasta syyteharkintaan	ilmoitusten määrä esitutkinnassa keskeytettyjen tapausten määrä syyteharkintaan päättyneiden määrä	Poliisihallitus			
Voimaantuminen: romanedustajien lukumäärä nuo-	romanedustajien lukumäärän kehitys				

risovaltuustoissa, vanhusneuvostoissa, etnisten suhteiden neuvottelukunnissa ja maakuntien neuvottelukunnissa jms.					
Voimaantuminen: romanitaustaisten kunnallispoliitikkojen ja kansanedustajaehdokkaiden määrän ja heidän saamansa äänimäärän kehitys	romaniedustajien määrä ehdokaseteluuissa ja äänimäärän kehitys	Ronk, puolueet			
Alueellinen ja paikallinen työ: paikallisromanityöryhmien lukumäärän ja alueellisen jakautumisen kehitys	PRT:n lukumäärä ja jakautuminen maantieteellisesti	AlueRonk			
Alueellinen ja paikallinen työ: maakunnallisten romanien integraatio MAARO-ohjelmien lukumäärä ja kunnallinen kattavuus	tehty toimeenpanossa seuranta	Maakunnat, AlueRonk			
Tiedotus, viestintä ja media: romanisäältöjen määrän kehitys yleisessä ohjelmatarjonnassa ja Yle Arenassa	säännöllinen lähetysaika ja muutoin tarjolla olevien sisältöjen määrä ja monipuolisuus	Yle			
Kansainvälinen romanityö: Suomen taloudellinen tuki eurooppalaiselle romanien integraatiota tukevalle toiminnalle	taloudellisen tuen määrä ja kohdentumisen seuranta	UM, OM, STM, OKM, YM, SM			
kansainväliseen romanityöhön osallistuneiden asiantuntijoiden ja romanitoimijoiden lukumäärä	asiantuntijat romanitoimijat	UM, OM, STM, OKM, YM, SM			

Itseidentifikaatioon ja vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuvat tutkimukset ovat tärkeitä eri palveluita koskevan käyttäjätiedon keruun kannalta. Romanit suosiva suurten tietokantatutkimusten ja etnisen rekisteröintitiedon keruun sijaan tällaisia kohdennettuja tutkimuksia ja niiden määrää tulisi-kin lisätä.

4) Indikaattoriseurannan hankkeistamisen mahdollisuus

Osallistuminen ohjelmakaudella mahdollisesti käynnistyviin kansainvälisiin tai kotimaisiin eri väestöjen elinoloja, koulutusta ja työllisyyttä koskeviin indikaattoriseurannan kehittämishankkeisiin on yksi mahdollisuus lisätä seurannan tarkkuutta ja monipuolisuutta.

LIITE 1 Ohjelmassa mainitut toimeenpanon vastuutahot (laaditaan 2/2018 lopulliseen ohjelmaan)

LIITE 2 Ohjelmassa mainittujen "Hyvien käytänteiden" tarkemmat kuvaukset (laaditaan 2/2018 lopulliseen ohjelmaan)

LIITE 3 Romanien integraatioon liittyviä selvityksiä, tutkimuksia, raportteja ja avaindokumenteja (laaditaan 2/2018 lopulliseen ohjelmaan)